

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Mýtus o stvoření v germánské a slovanské mytologii, srovnání s
biblickou zprávou o stvoření**

Anna – Marie Calková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářské práce

**Mýtus o stvoření v germánské a slovanské mytologii, srovnání s
biblickou zprávou o stvoření**

Anna – Marie Calková

Vedoucí práce:

ThLic. Pavel Frývaldský, Th.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce ThLic. Pavlu Frývaldskému, Th.D. za pomoc, cenné rady a odborné vedení při zpracování této práce.

Obsah

Úvod.....	2
1 Co je to mýtus?.....	3
2.1 Původ a vývoj mytologie Germánů.....	5
2.2 Záznamy mýtu o stvoření světa a lidí.....	6
2.2.1 Tacitův záznam mýtu o původu lidí.....	6
2.2.2 Starší Edda.....	8
2.2.2.1 Objevení a původ Starší Eddy.....	8
2.2.2.2 Vědmína věštba – Völuspá.....	10
2.2.2.3 Píseň o Vafrúdnim - Vafþrúðnismál.....	12
2.2.3 Mladší Edda.....	13
2.2.3.1 Gylfiho oblouzení - Gylfaginning.....	14
2.2.4 Shrnutí.....	17
3.1 Původ a vývoj mytologie Slovanů.....	18
3.2 Slovanský stvořitelický příběh.....	19
3.2.1 Příběhy o stvoření světa.....	21
3.2.2 Příběhy o stvoření člověka.....	27
3.2.3 Shrnutí.....	30
4.1 Původ a vývoj náboženství Izraelitů.....	32
4.2 Pentateuch.....	33
4.2.1 První zpráva o stvoření.....	34
4.2.2 Druhá zpráva o stvoření.....	37
4.2.3 Shrnutí.....	39
Závěr.....	40
Seznam použité literatury a pramenů.....	42
Resumé.....	45

Úvod

Tématem bakalářské práce jsou zaznamenané mýty o stvoření světa a člověka v germánské a slovanské mytologii a srovnání s biblickými zprávami o stvoření. Cílem práce je představit obsah mýtů a kontext jejich původu u třech rozdílných tradic. Všechny tři tradice pocházejí a vznikají ve velmi rozdílných podmínkách. Všechny tři v sobě obsahují starobylé motivy, řadu z nichž sdílejí i přes vzdálenost svého původu.

Na úvod v krátkosti představím, co je to mýtus, odkud tento pojem pochází a co všechno je jím označováno. Zbytek práce je rozdělen na tři hlavní části, každá zaměřená na stvořitelské příběhy jedné ze tří náboženských tradic, kterým se zde věnuji. V každé části představuji pro kontext historický původ daného národa a vznik jejich mytologie, následně se zaměřuji na samotné okolnosti vzniku záznamu stvořitelského mýtu a jeho obsah.

Nejdříve představuji germánské stvořitelské mýty, jeden je záznamem antropogonie kontinentálních Germánů a další dva jsou kosmogonií a antropogonií pocházející od islandských severanů. V druhé části představuji řadu slovanských variací stvořitelského příběhu, kde nejstarší pochází z 12. století, většina záznamů, ale pochází až z 19. století. Slovanské stvořitelské příběhy jsou sesbírané z téměř všech slovanských zemí, několik staletí ústního předávání vedlo k vytvoření řady lokálních verzí, které ale sdílí jisté motivy. Nakonec představuji dvě biblické zprávy, které jsou původem nejstarší, ale které se díky dlouhé písemné biblické tradici uchovaly téměř nepozměněné. V samotném závěru je pak srovnání hlavních motivů obsažených v představených příbězích.

V práci je užita především kompilace a analýza různých stvořitelských příběhů, v průběhu práce a na samotný závěr připojuji vlastní interpretaci a srovnání představených příběhů. V práci vycházím z překladů několika primárních textů – jsou jimi Tacitova *Germanie*, *Starší a Snorriho Edda*, *Nestorův letopis ruský* a *Bible*. Hlavními problémy u primárních pramenů jsou, že řada z nich vznikla po několika staletích christianizace, nebo pocházejí od autorů z odlišné tradice. Při výkladu vycházím z děl řady autorů, např. Jana Kozáka, Holgera Kalweita, Zdeňka Váni, Aleksandera Gieysztora či Jana Hellera.

1 Co je to mýtus?

V 20. stoletím dochází k pokusům nahlédnout na mýtus, nikoliv jako na bajku, fikci, ale ve smyslu, v jakém ho chápali archaické společnosti, kde byl mýtus brán jako pravdivý posvátný příběh. V současnosti je pojem mýtus užíván k označení fiktivního příběhu, ale i k označení nějaké posvátné tradice či primordiálního zjevení. Pojem mýtus je řeckého původu a v žádném jazyce pro něj nemáme ekvivalent.¹

Mezi prvními, kdo kritizoval mytologické složky v Homérových a Hesiodových dílech, byl Xenofanes z Kolofontu. V Řecku postupně docházelo ke kritice² a odstranění náboženských a metafyzických hodnot od mýtu. Následně došlo také k postavení mýtu v opozici k logu a historii, termín mýtus začíná označovat to, co nemůže skutečně existovat.³ Poprvé bylo označení mýtus jako odborný termín fiktivních příběhů užit Platónem. Antickou kritikou se později inspirovali např. křesťanští apologetici, kteří hledali dějinné prvky v evangeliích. Dále docházelo k hledání skrytých významů či nelogičností v pohanských náboženstvích, ve snaze vysvětlit bohy jako zbožštěné pravěké krále apod. Ve starobylých společnostech byl mýtus brán jako pravdivý záznam a měl proto velký vliv, vysvětloval společenská jednání či přírodní jevy. Avšak i tyto společnosti často odlišují mýtus, pravdivý příběh, a pohádky či bajky, klamný příběh.⁴

Dochází k mnoha pokusům definovat mýtus, neexistuje však definice, která by byla přijata všemi učiteli, byla srozumitelná a pokryla mýty všech archaických a tradičních společností. Asi nejméně nedokonalou definicí mýtu, by mohlo být toto: „*Mýtus vypráví posvátné dějiny; popisuje událost, která nastala v prvotním čase, v bájném čase „počátku“.*“ Mýtus většinou vypráví o nějakém typu stvoření, často díky nějaké mocné bytosti. Obsah mýtu byl brán jako vyprávění o skutečných událostech, o tvořivých a posvátných aktech mytických bytostí v čase počátků, důsledky čehož vedou k současnému světu a člověku. Pravdivost mýtu je založena na existenci světa. Mýty vedle kosmogonie mohou obsahovat různá dobrodružství hrdiny (jímž je často bůh nebo nadpřirozená bytost), který zachraňuje lidi, odvrací pohromy, bojuje s příšerami a koná různé vznešené skutky. Jako zakladatelské mýty jsou označovány ty, které pojednávají o nějakém původu, či počátku, např. kosmologie, původ smrti, vznik rodů nebo kmenů, společenské hierarchie a

---

1 ELIADE, *Mýtus a skutečnost*, s. 8.

2 Často kritizována podoba a chování nadpřirozených bytostí – přílišný antropomorfismus. Božské vlastnosti odrazem lidských hodnot. (ELIADE, *Mýtus a skutečnost*, s. 110).

3 I před tím než se pojem mýtus ustálil jako označení pro falešný příběh, byla různá užití. Např. u Homéra a tragiků význam *historiky, příběhu* či *vyprávění* nehledě na pravdivost. U Herodota se začínáme více blížit mýtu jako fiktivnímu příběhu, v protikladu k logu, který označoval pravdivé příběhy v tom smyslu, že jim byl Herodotos ochoten uvěřit. (PUHVEL, *Srovnávací mytologie*, s. 11)

4 ELIADE, *Mýtus a skutečnost*, s. 8, 13, 112.
PUHVEL, *Srovnávací mytologie*, s. 12.

pravidel. Kvůli své pravdivosti a posvátnosti jsou mýty často vyprávěny jen za určitých podmínek, nebo jen určitým lidem. Klamné příběhy mají naopak profánní obsah, mohou být komické a nemají omezení na to kdy, kde a komu jsou vyprávěny.⁵

Společnosti, kde je mýtus „živý“ (je brán jako pravdivý), zakládají a ospravedlňují na jeho základě své chování, mýtus jim slouží jako vzor. Zasazuje je do kosmického řádu. Člověk v takové společnosti se považuje za produkt mytických událostí, má tedy povinnost znát tyto mytické dějiny, které navíc zpřítomňuje a prožívá pomocí rituálů. Toto zpřítomňování mýtu je jakýmsi prožitím prvotní události skrze náboženskou zkušenost.⁶

Kosmogonická složka mýtu se často stává jakýmsi vzorem pro budoucí tvoření, i když ho nenapodobuje. Kosmogonie je často zmiňována v příbězích představující genealogii významného rodu (lidského či božského). Reference se mohou nacházet i v léčitelských obřadech, při pohřbech, při nástupu nového panovníka, při oslavě nového roku apod.⁷

Křesťanští teologové přejali užívání slova mýtus v řecko-římském významu, tedy jako pohádka, falešný příběh. Oni sami odmítali označovat jakékoliv své příběhy nebo Ježíše jako mytické. Od 2. století byli nuceni bránit historicitu Ježíše proti dokétistům, gnostikům a pohanským filozofům.⁸

„Živá“ pohanská náboženství v Evropě se křesťanství snažilo potlačovat s různým úspěchem. Některé prvky byly na základě podobnosti asimilovány (např. svátky, hrdinové či bohové převedeni pod kultu světců). Přesto na mnoha místech došlo k udržení prvků původního náboženství v lidovém folkloru.⁹

---

5 ELIADE, *Mýtus a skutečnost*, s. 10-13.

6 ELIADE, *Mýtus a skutečnost*, s. 8, 15-16, 20-21.

ELIADE, *Mýtus o věčném návratu*, s. 29.

KOZÁK, *Ódinn: mýtus, oběť a iniciace*, s. 30.

7 ELIADE, *Mýtus a skutečnost*, s. 22, 27-29.

8 ELIADE, *Mýtus a skutečnost*, s. 117.

9 ELIADE, *Mýtus a skutečnost*, s. 123.

2.1 Původ a vývoj mytologie Germánů

Germánům je v Evropě věnována významnější pozornost přibližně od počátku 1. století n. l. a v průběhu následujících staletích jejich vliv jen rostl. K největšímu rozmachu pak u nich došlo po pádu Římské říše. Germáni, stejně jako jiné národy, jsou potomky indoevropského etnika, formovali se již od doby bronzové v oblastech mezi Labem a Veserou a na Dánských ostrovech. V období 2. století před n. l. došlo k přesunu germánských kmenů na jih, kde se dostávali do střetů s místním obyvatelstvem.¹⁰ V průběhu 4. až 6. století u nich docházelo k velkým přesunům. Germánské kmeny se většinou nacházely ve střední, západní a severské Evropě. K osídlení Islandu došlo v roce 874, kdy se tam přestěhovali vikingští osadníci z Norska. V 10. století zde vznikl sněm - alting. V roce 1000 došlo k odhlasování přijetí křesťanství, v mnoha ohledech se jednalo jen o formální přijetí. Původní severogermánské náboženství postupně upadalo v zapomnění, došlo ale k záznamům různých tradičních písní a básní, které byly neoddelitelnou součástí jejich kultury. Ve 12. a 13. století tak došlo k vytvoření *Starší a Snorriho Eddy*. *Eddy* jsou záznamem islandské variace severogermánské mytologie, jedná se také o jediný dochovaný záznam z pozůstatků germánské mytologie, o kterém víme.

Nejstarší záznamy o Germánech a jejich náboženství pocházejí od římských vzdělavců, jsou například ve spisu *Zápisky o válce galské*¹¹ Gaia Julia Caesara. Podle tohoto spisu Germáni uctívají přírodní božstva, která nejsou ještě personifikovaná. O několik let později ale Tacitus už zaznamenává jména germánských božstev a dokonce i první příběh o stvoření člověka. Autentické starogermánské prameny se objevují až s šířením křesťanství a jeho písemné kultury. Germánská mytologie byla předmětem ústní slovesnosti. O germánském náboženství se dozvídáme více až v době vikingské, např. od Adama Brémského, který zaznamenává přežívající pohanské náboženství na severu. Nejcenějším zdrojem o germánské (severogermánské) mytologii jsou eddické texty, *Starší a Snorriho Edda*, které jsou psané samotnými severany a zaznamenávají produkty dlouhé básnické tradice. Mýty v eddických písních obsahují už velmi propracované kosmogonické, kosmologické a theogonické představy. K tomuto zachování pohanského

---

10 S názorem, že Germáni jsou původním národem se setkáváme i v Tacitově Germanii, kde také naznačuje, že Germáni žijí nejen v nehostinných podmínkách, nemíchali se v minulosti s jinými národy a jeho odkazy na potřebu cestovat do vzdálených končin oceánu, by mohlo odkazovat na Germánské osídlení daleko na sever. „*O Germánech samotných soudil bych, že jsou obyvatelstvo původní, jež se přistěhováním a pobytem jiných kmenů nejméně pomísilo, protože ti, kteří hledali změny sídel, stěhovali se za starých časů ne po zemi, nýbrž na lodích, a na oceán nedohledný a takřka protilehlý z našich končin jen zřídka koráby se vydávají.*“ (TACITUS, *Germanie*. kapitola 2)

11 lat. *Commentarii de bello Gallico*

náboženství až do středověku došlo především díky izolované poloze Islandu a pomalejšímu nástupu křesťanství.¹²

U kontinentálních Germánů docházelo k mnohem většímu vlivu a prolínání s okolními náboženstvími, např. v oblasti při hranici s Itálií užívali jména některých římských bohů. V jiných oblastech docházelo k podobnému prolínání i s Kelty, Slovany či Židy. K přenosům různých prvků docházelo i vlivem obchodních, diplomatických nebo válečných cest. Ke kontinentálním Germánům pronikalo křesťanství jistě již od 3. století n. l. a do konce milénia je zde původní germánské náboženství křesťanstvím vytlačeno, různé tradice byly buď integrovány nebo zatlačeny. Tehdejší evropská kultura neměla přílišný zájem o zaznamenávání germánského náboženství. Severským Germánům jejich izolovanost naopak dovolila značně rozpracovat a opakovaně upravovat svůj panteon a mýty; i zde byl možný křesťanský vliv, především při zápisech mýtů a jejich pozdějších opisech.¹³

2.2 Záznamy mýtu o stvoření světa a lidí

V současnosti známe tři dochované verze germánského mýtu o stvoření. Nejstarší pochází z 1. století n. l. od římského historika Tacita z období, kdy u Germánů začíná významný rozvoj jejich náboženství. Tato verze se obsahově značně liší od pozdějších verzí pocházejících z 12. a 13. století z Islandu, *Starší a Snorriho Edda*, tentokrát původem od samotných Germánů. Všechny verze jsou produktem dlouhé tradice a obsahují řadu rozšířených starobylých motivů a principů.

2.2.1 Tacitův záznam mýtu o původu lidí

Jedním z nejstarších a nejobsáhlejších záznamů o kontinentálních Germánech a také o jejich náboženství, máme od římského historika Publia Cornelia Tacita (asi 55 n. l. - asi 120 n. l.) z konce 1. století v díle *Germanie*.¹⁴ Jedná se o národopisnou studii, zaměřenou na srovnání společnosti „vznešených barbarů“ s upadající římskou společností. Tacitus pravděpodobně čerpal především z *Válek v Germanii*¹⁵ Plinia Staršího, které se nedochovaly, a také z jiných zdrojů, které se mu podařilo sehnat. Tacitus samotný neměl žádnou zkušenost s Germány. Tacitova *Germanie* byla téměř zapomenuta až do nalezení jejího opisu v roce 1451 v klášteře v Hesensku spolu s jinými

---

12 PODBORSKÝ, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 436-437.
KOZÁK, *Ódinn: mýtus, oběť a iniciace*, s. 20-22.

13 PODBORSKÝ, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 445-446.

14 lat. *Germania. De origine, situ ac moribus populis Germanorum*. - čes. *Germánie neboli O původu, poloze a mravech Germánů*.

PODBORSKÝ, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 436.

15 lat. *Bella Germaniae*

PUHVEL, *Srovnávací mythologie*, s. 221.

spisy. Spisy byly převezeny do Itálie a následně poprvé vydány. Od tohoto okamžiku vstupuje *Germanie* do širšího povědomí a přináší s sebou i náhled do světa starých Germánů.¹⁶

Obsah *Germanie* je zaměřen především na společenské uspořádání a o náboženství toho mnoho nemá. Většina informací o náboženství je zaměřena na jména a funkce bohů, jejich podobnost s římskými bohy a způsoby jejich uctívání. Obsahuje jen jediný příběh o původu, a ten se týká antropogonie.¹⁷ Vzhledem k tomu, jak omezená je tato informace a že se jedná o informace z druhé ruky, je celkem možné, že germánské kmeny v této době skutečně neměly jiné variace mýtu o stvoření. Může se také jednat o jedinou z více verzí, která byla zaznamenána a dochována do současnosti.

„Oslavují ve starodávných zpěvech, jež jsou u nich jediným druhem dějinného podání, boha Tuistona, ze země zrozeného, a jeho syna Manna jako původce a zakladatele svého kmene. Mannovi přičítají tři syny a dle jejich jmen prý obyvatelé moři nejbližší slují Ingaevony, prostřední Hermiony a ostatní Istaevony. Někteří tvrdí – a není divu při temném pravěku – že bylo ještě více synů božích a více názvů kmene: Marsové, Gambriovové, Suevové a Vandalové, a to že jsou jména pravá a starodávná. Ale jméno Germanie prý jest nové a bylo nedávno dáno, ježto ti, kteří první překročili Rýn a vytlačili Gally, nyní to Tungrové, tenkrát sluli Germány; a jméno jednoho národa, ne celého kmene, zavládlo prý znenáhla tím způsobem, že všichni nejprve od vítězů na postrach byli Germány nazýváni, potom sami jméno to přejali.“¹⁸

Dle tohoto záznamu odvozovali Germáni svůj původ od boha Tuistona, který je synem Země. Tuistovo jméno je zmíněno jen v Tacitově díle, v jiných pramenech není jeho jméno známo.¹⁹ Tento princip o prvotním zrození z matky Země sahá až k neolitickým kultům a je velmi častý v různých matriarchálních verzích mýtu o vzniku života. Tento přístup je většinou nahrazen patriarchálními mýty, a tak se tomu stalo později i v germánské kosmogonii.²⁰

Tuisto měl syna Mannuse (v germánštině člověk), ten je praotcem lidí. *Mannaz* je také runou v germánské runové abecedě, *fuþnarku*. Mannus měl tři syny, kteří byli zakladateli tří hlavních germánských kmenů – Ingaevoni, severozápadní větev u Severního moře, Hermioni, polabská větev, a Istaevoni, kteří byli rýnsko-veserskou větví.²¹ Jaan Puhvel spojuje zrození těchto tří prvotních kmenů ještě se zrozením tří společenských vrstev starých Germánů.²² Dle Tacitova záznamu měl Tuisto později ještě další syny, kteří založily další kmeny, v jiných interpretacích vznikly pro ně současné kmeny rozpadem prvních tří kmenů. Tak vznikly například Markomani,

16 REICHSTÄTER, *Předkřesťanská náboženství severních Indoevropanů*, s. 70; 81.

17 REICHSTÄTER, *Předkřesťanská náboženství severních Indoevropanů*, s. 70.

18 TACITUS, *Germanie*. kapitola 2

19 Tuisto. In: VLČKOVÁ, *Encyklopedie mytologie germánských a severských národů*, s. 224.

20 Země. In: VLČKOVÁ, *Encyklopedie mytologie germánských a severských národů*, s. 252.

PODBORSKÝ, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 435.

21 PODBORSKÝ, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 435.

22 PUHVEL, *Srovnávací mytologie*, s. 326.

Kvádové, Vandalové, Langobardi ve střední Evropě, na východě Gótové a na západě Frankové, Anglové a Sasové.²³

Takové příběhy a výklady mohou být pokusem germánských kmenů vysvětlit jejich současná jména a navázat jejich původ k nějakému božskému předku. Stojí také jistě za povšimnutí, že jméno národa, Germáni, bylo původně jménem jednoho kmene, později zvaného Tungrové, který vytlačil Galy. Germáni tak bylo označení užití poraženými lidmi, které později přejali Germáni jako celek za své. Jak, pokud nějak, se tento národ sám nazýval předtím, se už asi nedozvíme.

Germáni byli společensky a hospodářsky méně vyspělí, než například Keltové nebo Římané, a byli zvyklí žít v poměrně nehostinných podmínkách, což vedlo k jejich zakládání na síle, odolnosti, bojovnosti a naopak pohrdáním změkčilostí, pohodlností a zbabělostí.²⁴ Toto se promítalo do všech složek jejich života, i do jejich zpodobňování a formování bohů a mýtů.

2.2.2 Starší Edda

Starší Edda, jinak také *Písňová*, *Poetická* nebo *Samuendova Edda*, je nejstarší dochovanou podobou severského básnictví, vzniká ve vrcholném středověku, přibližně ve 12. až 13. století na Islandu, ale její ústní základy pochází z předkřesťanské éry. Díky své izolovanosti se křesťanství začalo prosazovat ve Skandinávii později než ve zbytku Evropy. Na mnoha místech došlo z počátku jen k formálnímu přijetí křesťanství, tak tomu bylo i na Islandu. Islandské obyvatelstvo navazovalo na dlouhou básniřskou tradici a nepřerušeně v ní pokračovalo určitě až do 13. století. K rozvoji písemnictví ve 12. století dochází na Islandu především v okolí klášterů, biskupství, učilišť a na dvorcích zámožných zemanů.²⁵

2.2.2.1 Objevení a původ Starší Eddy

V 17. století začíná velké shromažďování starých rukopisů, kterého se účastní i skálholtský biskup Brynjólfur Sveinsson. Ten objevuje zašlou knížku o 45 listech, které jsou hustě popsané. Co upoutalo biskupovu pozornost byla skutečnost, že obsahovala básně, které neznal, v některých rozpoznal strofy, které Snorri Sturluson cituje ve své *Eddě*. Tato knížka byla opotřebovaná, špatně čitelná, obsahovala chyby a zkratky ze strany přepisovatele, pergamen byl na několika místech poškozen, čtení bylo v některých místech sporné, ať už kvůli stavu knížky nebo kvůli použitému jazyku, a je jasné, že přinejmenším několik stránek chybí. Sveinsson připsal autorství této *Eddy* Saemunduru Sigfússonovi (1056-1133), který byl knězem a zakladatelem učiliště v Oddi, kde

---

23 PODBORSKÝ, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 435.

24 PODBORSKÝ, *Náboženství pravěkých Evropanů*, s. 435.

25 KADEČKOVÁ, „Předmluva,“ s. 5-7.

v mládí žil i Sturluson. Ze Saemundových děl se nic nezachovalo, ale bylo mu přičteno autorství mnoha knih, mezi nimi tedy i nalezené *Eddy – Saemundova Edda*. Pod tímto názvem byla vedena i později, kdy různí badatelé byli schopni prokázat, že nemohl být jejím autorem. Básně nepocházely od jednoho autora, většina vznikla dlouho před jeho narozením, nebo až po jeho smrti. Dnes je většinou označována jako *Starší* nebo *Písňová Edda*. Sveinsson nechal udělat kopii a rukopis poslal dánskému králi Frederikovi III., který ho nechal zařadit do Královské knihovny v Kodani, pod názvem společným všem rukopisům, *Codex Regius (Královský kodex)*.²⁶

Protože nevíme kdy a kde eddické písně vznikaly, jsou odborníci odkázáni na paleografické a textového zkoumání existujícího rukopisu, vedou se ale i spory o to, zda jsou skutečně pozůstatkem předkřesťanské tradice.²⁷ Některé písně byly pravděpodobně zapsány už ve 12. století, nejstarším jistým zápisem jsou části citované ve *Snorriho Eddě* z dvacátých let 13. století. *Codex Regius* samotný pochází přibližně z roku 1270, podle různých nesrovnalostí v textu se má ale za to, že se jedná o opis starší předlohy, možná i více než jedné, která je alespoň o několik desetiletí starší. Existují teorie, že *Starší Edda* mohla vzniknout na přímý nebo nepřímý popud Sturlusona. Obecně se má za to, že několik Islandců shromáždilo dohromady převážnou část písní, které pak skončily v *Codexu Regius*. Sturluson mohl čerpat z některé z předchozích verzí.²⁸ Každopádně někdy po napsání *Snorriho Eddy*, verze této *Starší Eddy* postupně upadla v zapomnění až do jejího znovunalezení v 17. století.

Básně v *Codexu Regius* jsou občas proložené prózou a nejsou od sebe vždy odděleny. Dle ustáleného zvyku se básně dělí na 9 mytických a 18 hrdinských. Písař je seřadil podle námětu a důležitosti obsahu, počínaje tedy *Vědminou věštbou* a *Výroky Vysokého*, a pak všechny ostatní. V současnosti se k básním *Codexu Regius* řadí ještě několik dalších básní, které formou a obsahem souvisejí, ale byly dochovány v jiných rukopisech.²⁹

Co se týče doby vzniku ústních verzí, tak existují jen dohady založené na analýze jazyka, stylu psaní a komparace s jinými písněmi a texty. Nejstarším bodem, podle kterého se můžeme orientovat, je hlásková změna v protoseverském jazyce, kdy došlo ke ztrátě samohlásek v nepřízvučných slabikách na konci slov. Tato změna je doložena v několika runových nápisech na kamenných a kovových předmětech. Tato změna probíhala nerovnoměrně, nejstarší nalezený kámen s takovou změnou je asi z 700 n. l.. Eddické písně vznikaly pravděpodobně po této změně, která

---

26 KADEČKOVÁ, „Předmluva,“ s. 7; 11.

27 KOZÁK, *Ódinn: mýtus, oběť a iniciace*, s. 22.

28 KADEČKOVÁ, „Předmluva,“ s. 7.

29 KADEČKOVÁ, „Předmluva,“ s. 11.

byla kolem roku 800 rozšířena po celé Skandinávii. Obecně se má za to, že jádro básní vznikalo v 9. a 10. století, Islandčané si toto jádro přivezli z Norska a navázali na něj.³⁰

Znalost některých eddických písní je doložena i v Norsku a Švédsku, což svědčí o sdílení stejného náboženství v severských zemích, nikoliv však o tvorbě a vlastnictví stejných písní. Některé eddické básně se dochovaly neúplně, v některých jsou motivy od starověkých Germánů a jiné jsou velmi nové, v mnohých se nacházejí starší a novější vrstvy vedle sebe.³¹

2.2.2.2 Vědmina věštba – Völuspá³²

Vědmina věštba obsahuje 64 strof, jen prvních 18 strof se týká kosmogonie, theogonie a antropogonie. Mytické eddické písně jsou většinou buď souvislým vyprávěním nebo jde o předávání vědomostí, *Vědmina věštba* spojuje obojí. Vědma je stručná a často odkazuje k informacím, které by posluchač už měl vědět (např. jména bohů a míst, jejich vztahy a funkce apod.). Píseň je dochována ještě v jiném rukopise, tzv. *Haukově knize*³³, z poloviny 14. století. Mezi těmito dvěma záznamy jsou malé rozdíly. *Vědmina věštba* je vrcholem středověkého básnictví, také se na ní bohužel podepsalo ústní předávání, které komplikuje její interpretaci. Její unikátnost oproti jiným mýtům o stvoření, je skutečnost, že v rámci jedné básně obsahuje společně kosmogonii a eschatologii.³⁴ Období vzniku této verze básně je kladeno ke konci 10. století.³⁵

Hlavní postavou této eddické písně je vědma³⁶, obryně, která má jasnovidnou schopnost, na rozdíl od jiných obrů nemá žádnou zášť vůči bohům. Pravděpodobně kvůli své schopnosti vidět do budoucnosti je vyhledána Ódinem, který chce znát budoucí události, což samo o sobě je zvláštní vzhledem k tomu, že Ódin sám je vševědoucí. Jedná se tedy pravděpodobně o nějaký test jejího vědění, což je poměrně časté chování Ódina napříč eddickými příběhy. Nehledě na důvod pro tuto událost, *Vědmina věštba* slouží jako prostředek k poučení čtenáře (popř. posluchače) o vzniku a budoucím zániku světa.³⁷

---

30 KADEČKOVÁ, „Předmluva,“ s. 8.

31 KADEČKOVÁ, „Předmluva,“ s. 8.

32 Jinak také Völvina píseň.

33 Jinak také Hauksbók, autorem islandčan Haukr Erlendsson.

34 KADEČKOVÁ, „Předmluva,“ s. 14.

35 KADEČKOVÁ, „Poznámky,“ s. 445.

36 Jinak také völva.

37 KALWEIT, *Germánská kniha mrtvých*, s. 62.

KOZÁK, *Ódinn: mýtus, oběť a iniciace*, s. 62.

1
„Slyšte mě, všechny
slavné rody,
první a poslední
potomci Heimdalla!
Chceš na mně, vládce,
věrně bych řekla
prastaré zvěsti,
jež v paměti mám.

2
Vzpomínám obrů
z počátku věků,
u nichž jsem v mládí
vyrůstala.
Znám devět světů,
devět žen obřích,
hloubku znám kořenů
slavného stromu.“³⁸

Hned v první strofě dochází k vyzývání Heimdallových synů, lidí. To naznačuje, že Heimdall měl nějaký podíl na stvoření lidí. O Heimdallovi toho ale není mnoho známo, podle některých ho lze považovat za nějakého boha stvořitele působícího před Ódinem,³⁹ nebo se mohlo jednat o nějaký rod lidského potomstva, nikoliv nutně o první lidi vůbec. Podle různých označení jinde Heimdall mohl být významnější postavou než, jak se nám později jeví, dost možná pochází z nějaké paralelní tradice. Vědma začíná zdrojem svých znalostí a uspořádáním světů.⁴⁰

3
„V úsvitu věků
jen Ymi vládl,
nebylo moře
ni mohutných vln,
nebyla země,
ni nahoře nebe,
jen pustá, bez trávy
zela propast.

4
Až zemi Burovi
syni zdvihli,
ti, kteří světlý
stvořili svět.
Slunce svítilo
v kamenná sídla,
země zarostla
zelení trav.

5
Slavný druh měsíce,
slunce, z jihu
kraj oblohy pravou
objalo rukou.
Neznalo slunce,
kde sídlo jeho,
hvězdy neznaly
na nebi své místo,
měsíc nevěděl,
jakou má moc.“⁴¹

Ve třetí strofě začíná samotné vědmino vyprávění o stvoření světa. Na počátku neexistovalo nic, jen praobr Ymi. V nějakém okamžiku dochází ke zrození Buriho (význam *ploditel*), jedná se v podstatě o praotce bohů, Ásů. Jeho synové vyzdvihávají zemi a vzniká Midgard, objevuje se základ hmotného světa.

V dalších strofách se následně na to objevuje Slunce, Měsíc a hvězdy. V tuto chvíli se existující bohové, i když se zde neobjevují jména, sejdou a určují měsíční fáze, denní doby a plynutí času. Následně si na Idské pláni stavějí chrámy a domy, vzniká zde Ásgard. Bohové žijí v hojnosti a blahobytu, tento jejich klid je narušen příchodem tří obryň, tří noren, bohyň určujících osud všeho

38 *Edda*. Věd 1-2

39 Heimdall. In: VLČKOVÁ, *Encyklopedie mytologie germánských a severských národů*, s. 98-99.

40 KALWEIT, *Germánská kniha mrtvých*, s. 62-63.

41 *Edda*. Věd 3-5

živého. Po jejich příchodu se bohové rozhodují stvořit dvergý,⁴² ze zbylé Ymiho krve a kostí. Několik strof je věnováno výčtu dvergů, v poslední strofě s nimi jsou lidé označeni jako Lofarův rod. Lofar je obecně považován za praotce dvergů. Objevuje se tak tady další možný původce nějakého rodu lidí.⁴³

17
„Až tři přišli
z posvátné družiny,
tři Ásové k domu,
laskaví, mocní.
Na zemi našli
nemohoucí
Aska a Emblu
bez osudu.

18
Neměli dech,
ni ducha, ni vůli,
hlas, ni teplo
v nehybném těle.
Dech dal Ódin,
ducha Haeni,
teplo a barvu
tváře Lódur.“⁴⁴

Konečně tři Ásové vytvářejí první lidský pár. První muž Aska, jasan, a žena Embla, význam jejího jména je nejasný, často vykládán jako jilm⁴⁵, jíva⁴⁶, nebo réva.⁴⁷ Existují různé interpretace této události, bohové pracovali s nějakou prapodstatou člověka, nebo našli na zemi dva kusy dřeva, z kterých stvořili první lidi. Tři Ásové, kteří se podíleli na tvoření jsou Ódin, Hoeni (Hoedur nebo Vili), a Lódur, často ztotožňován s Lokim. Společně dávají člověku dech, duši a vzhled.⁴⁸

2.2.2.3 Píseň o Vaftrúdnim - Vafprúðnismál

Informace o stvoření se objevují ještě v *Písni o Vaftrúdnim*. Na rozdíl o *Vědmíny věštby* zde jde spíše o shrnutí kosmogonie, přesto objasňuje některé události z doby stvoření, které ve *Vědmině věštbě* takto jasně sdělené nejsou. Jedná se o jakousi znalostní soutěž mezi Ódinem, vystupujícím pod jménem Gangrád, a obrem Vaftrúdnim. Ódin chce vědět, zda je obr Vaftrúdni skutečně tak moudrý a znalý, jak o něm ostatní tvrdí. Vaftrúdni nejdříve vyzkouší Gangráda několika otázkami, pomocí kterých dokázal, že je znalý, a vyzve ho k sázce. Jak je zvykem, prohra takové sázky končí ztrátou hlavy. Po přijetí sázky začne Gangrád pokládat otázky týkající se věcí od počátku až do konce světa, kosmologii, původ a jména různých bohů a obrů. Ódin vyhrává lstí, když se Vaftrúdního zeptá, co pošeptal do ucha svého syna Baldra, než jeho tělo shořelo na hranici. Vaftrúdni odpověď samozřejmě nemohl znát a Ódin touto otázkou odhaluje svou totožnost.⁴⁹

42 V českých překladech se objevují pod označením skřítci či trpaslíci.

43 KALWEIT, *Germánská kniha mrtvých*, s. 64-66.

Edda. Věd 6-16

44 *Edda*. Věd 17-18

45 KALWEIT, *Germánská kniha mrtvých*, s. 68.

46 Ask a Embla. In. VLČKOVÁ, *Encyklopedie mytologie germánských a severských národů*, s. 34.

47 Embla. In. VLČKOVÁ, *Encyklopedie mytologie germánských a severských národů*, s. 62.

48 KALWEIT, *Germánská kniha mrtvých*, s. 67-68.

49 *Edda*. Vaf 1-55

KOZÁK, *Ódinn: mýtus, oběť a iniciace*, s. 61.

Dozvídáme se, že země, skály, nebe a vody byly stvořeny z různých částí Ymiho těla. Ymi se zrodil z kapek vzniklých střetem řek Élivág. V Ymiho (Aurgelmiho) podpaží se zrodili první obří muž a žena, zakladatelé prvních obrů, ti byli později vyhlazeni, když byl Ymi zabit a jeho krev utopila všechny, až na obra Bergelmiho a jeho ženu. Ti se ukryli ve žlabu, přežili a byli zakladateli další generace obrů. Dozvídáme se zde také o původu bohů Dne, Noci, Slunce a Měsíce.⁵⁰

2.2.3 Mladší Edda

Mladší Edda, též také *Prozaická* či *Snorriho Edda*, vzniká v 1. polovině 13. století v období rozkvětu písemnictví na Islandu. Autorem této *Eddy* je islandský historik, básník a politik Snorri Sturluson (asi 1179 – 1241). V období 13. století dochází k rozmachu tvorby a zápisů islandského básnictví a ság, vzniká zde většina rodových a královských ság. Sturlusonovi je připisováno vedle dvou dalších knih autorství *Mladší Eddy*, dochovaly se však ale jen opisy, nikoliv originál. Opisy se od sebe mírně liší a jen v jednom je Sturluson výslovně jmenován jako autor.⁵¹ Kromě několika fragmentů existují tři více méně kompletní opisy ze 14. století, všechny tři pravděpodobně vycházejí ze staršího opisu, nikoliv z originální *Snorriho Eddy*. Při překladech je často jako podklad užíván *Codex Regius*. Sturlusonovým pravděpodobným záměrem bylo sepsat tradiční islandskou poezii.⁵²

Sturluson ve své *Eddě* čerpá ze sbírky eddických básní později pojmenovaných jako *Starší Edda*, na rozdíl od ní, je ale ve *Snorriho Eddě* užito více prózy, která je proložená básnickými úryvky ze *Starší Eddy*, což ji dělá snáze srozumitelnou pro běžného čtenáře.⁵³ Hlavními básněmi, na které odkazuje a ze kterých vychází, jsou *Vědmina věštba* a *Píseň o Vaftrúdnim*.

Existují spekulace o tom do jaké míry mohlo křesťanské prostředí, v kterém Sturluson žil ovlivnit jeho zápis *Eddy*. V *Gylfiho oblouznění* se Sturluson vyhýbá možnému nařčení z hlásání pohanství, když král Gylfi-Gangreli navštívuje Ásy a vše co vidí, je prohlášeno za produkt jejich čar, iluzi. Dále jsou občas zpochybňována jeho zapsání mýtů kvůli jeho zřejmému zaujetí látkou. Sturluson vycházel z různých pramenů, které mohly být do různé míry ovlivněny křesťanstvím a občas si i protiřečí. To ale není nijak překvapivé, vzhledem k tomu, že se vycházelo z mluvené tradice. Při srovnání jeho *Eddy* s jinými prameny a předlohami se ukazuje, že někdy parafrázuje a jindy doplňuje, nebo jinak interpretuje, odtud tedy vychází pochyby o tom, kolik si sám vytvořil.

---

50 *Edda*. Vaf 22-35

Bergelmi In. VLČKOVÁ, *Encyklopedie mytologie germánských a severských národů*, s. 44.

51 Autorství se dobově přičítalo jen autorům tvořící vlastní básně. Záznamy a sbírky vědomostí o minulosti a zpracování ústně dochovaných příběhů se za autorství nepovažovalo.

52 KADEČKOVÁ, „*Snorri Sturluson, jeho doba a dílo*“, s. 8-12.

53 KOZÁK, *Ódinn: mýtus, obět a iniciace*, s. 27.

Oproti jiným středověkým autorům se nesnaží o vyvrácení těchto mýtů jejich doslovnou interpretací, ale jen o jejich zaznamenání. Sturluson si velmi zakládá na důkazech čerpání z pramenů, tradiční formulí „se vypráví“ odkazuje na původní zdroje.⁵⁴

V prologu ve *Snorriho Eddě* se objevuje silné napojení severské mytologie na křesťanský základ, což vede ke zpochybnění Sturlusonova autorství této části. Většina badatelů mu nějakou základní verzi přičítá. Prolog se zaměřuje na mytologickou složku a nejspíše byl napsán až na konec. Nehledě na to, kdo byl autorem, jedná se o zdařilý úvod do vyprávění a o jediný známý severský pokus o vysvětlení původu jejich náboženství, zasazení do evropského kontextu a vysvětlení královské příbuznosti s bohy. Svět a lidé byli stvořeni tak, jak je to zaznamenáno v *Bibli*, lidstvo se rozšířilo do světa, někteří si udrželi víru v Boha a poslušnost jeho přikázáním, většina z lidí byla svedena a zapomněli Boha. Po velké potopě se lidstvo znovu rozrostlo a mnozí znovu zapomněli. Ti se podívovali nad přírodou a různými úkazy a hledali způsob, jak je vysvětlit. Musí tedy existovat nějaká vyšší síla řídící svět. Nejprve pojmenovávají zemi, od které pak odvozují svůj původ a tak vzniká náboženství. Bohové byli zbožštěné historicky významné osoby, možná zakladatelé různých rodů. Následuje pokus o vysvětlení původu severanů, kde Ódin pochází z Tróje v Turecku (Ásové = Asie), odkud došel do Švédska, kde potkává krále Gylfiho a ujímá se zde vlády. V prologu je snaha vytvořit jakýsi rodokmen, ale nepřesná pojmenování, pomíchané vztahy a snaha sjednocovat a odvozovat původ na základě podobné výslovnosti jmen, je jedním z hlavních důvodů, proč je autorství dochované verze zpochybňováno.⁵⁵

2.2.3.1 Gylfiho oblouzení - Gylfaginning

Gylfiho oblouzení obsahuje podobný rozsah událostí jako *Vědmina věštba*, ze které vychází, tedy od počátku stvoření světa, bohů a lidí, hierarchie bohů až po konec světa. Oproti *Starší Eddě* se zde Sturluson snaží vyjadřovat věci jasně a podrobně, známe tedy jména bytostí, míst a jejich vzájemné vztahy.

Hlavní postavou je král Gylfi-Gangreli, který chce vědět, odkud Ásové berou svou moc, vydává se proto v přestrojení do Ásgardu. Ásové o jeho příchodu vědí díky svým jasnozřivým schopnostem a sešlou na něho iluzi, nic co z Ásgardu vidí není skutečné a stejně tak tomu je i s tím co je mu řečeno. Zde je představen Ódinovi v jeho třech podobách a podobně jako ve *Starší Eddě* v *Písni o Vaftrúdnim*, zde dochází k jakési sázce, při které Gangreli prohraje svou hlavu, pokud

---

54 KADEČKOVÁ, „*Snorri Sturluson, jeho doba a dílo*,“ s. 19-22.

55 KADEČKOVÁ, „*Snorri Sturluson, jeho doba a dílo*,“ s. 22-23.
STURLUSON, *Edda a Sága o Ynglinzích*, s. 33-34.

nebude moudřejší než Ódin. Jednou z prvních otázek je, kdo je nejstarším bohem a co dokázal. Zde se dozvídáme různá Ódinova jména, a že stvořil svět a člověka, kterému dal nesmrtelnou duši.⁵⁶

Následně se začíná rozebírat kosmogonie světa. Dozvídáme se, že na počátku nebylo nic, zde se Sturluson odkazuje na *Vědminu věštbu*. Předtím než vznikla země, vznikl Múspell, svět na jihu plný ohně a žáru, na severu vznikl Niflheim, svět ledu a mrazu. Z obou těchto světů vyvěrají řeky Élivágy. Voda v řece z Niflheimu zamrzla, led se začal ukládat a postupně dosáhl až k zející propasti Ginnungagapu. Na jihu propasti naopak byl žár a jas z Múspellu.⁵⁷

„Nato pravil Třetí: Jako z Niflheimu vycházel chlad a všecka nehostinnost, tak bylo vše směrem k Múspellu horké a jasné [...]. A když se horký van setkal s jíním, to počalo tát a kapat a z kapek vody povstal silou sálajícího žáru život a vznikla bytost podobná člověku. Nazývala se Ymi, ale mraziví obři ji říkají Aurgelmi a od něho pocházejí jejich rody [...].“⁵⁸

Setkání těchto dvou řek vedlo k tání ledu a z kapek, které se nahromadily, se zrodila první hermafroditní bytost, praobr Ymi, z něhož se zrodilo i první pokolení obrů, hrímturové. Když Ymi spal, z potu v jeho levém podpaží se zrodili první muž a žena a jeho nohy spolu zplodily syna. Po zrodu Ymiho se z tajícího ledu zrodila kráva Audhumla. Z jejích struků vytékaly mléčné řeky, kterými se Ymi živil. Kráva sama se živila olizováním slaných kamenů. Za tři dny, kdy je olizovala, se z nich zrodil Búri, ten sám ze sebe zplodil syna Bora. Bor zplodí se svou ženou obryní Bestlou tři syny – Ódina, Viliho a Vé. Podle různých výkladů se může jednat o tři bratry, nebo o tři podoby Ódina. Obři jsou viděni jako síly chaosu a opozice bohů, kteří jsou představiteli řádu.⁵⁹

„[...] Synové Borovi zabili obra Ymiho. A když padl mrtev, vyteklo z jeho ran tolik krve, že se v ní utopili všechen rod hrímturovů až na jednoho, jenž vyvázl se svou cháskou. Toho nazývají obři Belgerlmi. Vstoupil se svou ženou do žlabu a v něm se zachránili. Z nich pocházejí nová pokolení hrímturovů [...].“⁶⁰

Ódin, Vili a Vé započnou své stvořitelské dílo zabitím Ymiho, z jeho těla vyteklo tolik krve, že následná potopa zabila téměř všechny obry. Bohové pak odnesli Ymiho tělo do středu Ginnungagapu a z částí jeho těla stvořili hmotný svět. Z masa zemi, z krve moře, z kostí a zubů skály, z lebky udělali nebe. Z jisker Múspellu vytvořili nebeská tělesa a určili jejich dráhy, což vedlo k určení plynutí času. Takto stvořený svět byl kolem dokola obklopen mořem, na okrajích žili obři a ve středu byl svět lidí, Midgard, obklopený ochranným valem z Ymiho řas.⁶¹

56 STURLUSON, *Edda a Sága o Ynglinzích*, Gylf 1-3

57 STURLUSON, *Edda a Sága o Ynglinzích*, Gylf 4-5

58 STURLUSON, *Edda a Sága o Ynglinzích*, Gylf 5

59 Ódin. In. VLČKOVÁ, *Encyklopedie mytologie germánských a severských národů*, s. 168.

STURLUSON, *Edda a Sága o Ynglinzích*, Gylf 5-6

KOZÁK, *Ódinn: mýtus, oběť a iniciace*, s. 31; 52.

60 STURLUSON, *Edda a Sága o Ynglinzích*, Gylf 7

61 STURLUSON, *Edda a Sága o Ynglinzích*, Gylf 7-8

„[...] Když synové Borovi šli jednou po mořském pobřeží, našli dva kmeny. I zvedli je a stvořili z nich lidi. Jeden jim dal dech a život, druhý rozum a pohyb, třetí podobu, řeč a sluch i zrak. Dali jim též oděv a jméno. Muž se jmenoval Ask (Jasan) a žena Embla (Jíva?). A z nich pošlo lidské plémě, jemuž bylo dáno obývat Midgard. [...]“⁶²

Oproti *Starší Eddě*, se zde dozvídáme, z čeho byli lidé stvořeni, a i vlastnosti, které jim byly dány, jsou zde početnější a konkrétnější. Ask a Embla jsou tady prvními lidmi a obývají střední svět, Midgard.⁶³ V Gylfiho oblouznění se neobjevují nářky na původ lidí od jiných bytostí, jako je tomu ve *Starší Eddě* s Heimdallem a Lofarem.

Sturluson věnuje několik kapitol výkladu rodokmenu různých bohů, jejich jména, funkce a vztahy (např. Den a Noc, Slunce, Měsíc, dvergové, norny).

KOZÁK, *Ódinn: mýtus, obět' a iniciace*, s. 31-32

62 STURLUSON, *Edda a Sága o Ynglinzích*, Gylf 9

63 STURLUSON, *Edda a Sága o Ynglinzích*, Gylf 9

2.2.4 Shrnutí

Germánské náboženství vychází z indoevropské tradice a její prvky se objevují ve všech zaznamenaných verzích, např. původ ze země nebo z nicoty, či zabití a stvoření světa z prvotní bytosti. Jedním z prvních záznamů o raném germánském mýtu o původu člověka je Tacitova *Germanie* z konce 1. století n. l. Germánská mytologie se v tuto chvíli teprve začínala vyvíjet. Tacitus vycházel z jiných již napsaných děl a výpovědí těch, kteří území Germánů navštívili. Podle této verze se první bůh Tuiston zrodil ze Země, z něho se zrodil jeho syn Mannus. Ten měl tři syny, kteří byli zakladateli prvních třech germánských kmenů, které jsou podle nich pojmenovány. Jsou to Istaevoni, Hermioni a Ingaevoni, podle některých měl Mannus později i další syny, od kterých pocházejí další kmeny.

Germánská mytologie byla předmětem ústní tradice, a přestože Germáni měli runové písmo, mýty jako celek jím nebyly zaznamenávány, současně tehdejší evropská společnost neměla zájem o zaznamenávání nekřesťanských náboženství. Po Tacitově *Germanii* tak následuje milénium bez jakýchkoliv dochovaných záznamů o jejich mytologii. Až v 12. a 13. století vznikají *Starší* a *Snorriho Edda*, které zaznamenávají islandskou verzi mýtu o stvoření severských Germánů, a to díky křesťanské písemné tradici. Dle *Starší Eddy* není na počátku nic než propast a obr Ymi, v jeho podpaží jsou zrozeni první obři. V nějakém okamžiku je zrozen Búri a jeho synové pak z těla Ymiho vytvářejí hmotný svět, určují dráhy nebeských těles a plynutí času. Bohové stvoří dvergy, později Ódin, Haeldur a Lódar nacházejí a oživují první lidský pár, Aska a Emblu.

Snorriho Edda cituje různé části obsažené ve *Starší Eddě*, i když oproti ní obsahuje spíše prózu proloženou částmi básní, je také snáze srozumitelná a detailnější. Na počátku je propast Ginnungagap, na jihu je svět žáru a jasu Múspell, na severu svět ledu a chladu Niflheim. Z obou světů vytékají řeky Élivágy, které se setkávají u propasti. Z tajících kapek ledu je zrozen praobr Ymi, z něho jsou zrozeni první obři. Z kapek ledu je zrozena i kráva Audhumla, z jejího olizování kamene soli se zrodí Búri, ten má syna Bora, který zplodí Ódina, Viliho a Vé. Ti zabijí Ymiho a z jeho těla vytvoří hmotný svět. Později také nachází na zemi kusy dřeva, ze kterých stvoří první lidi.

3.1 Původ a vývoj mytologie Slovanů

V průběhu 6. století dochází k významným přesunům do té doby neznámých slovanských kmenů z východu, snad někde z nadčernomořské oblasti do střední Evropy a na jih, na Balkán. Řada slovanských kmenů se pak opětovně stáhla. Slovanské národy jsou děleny na tři hlavní větve: západní – centrální Evropa, východní – Kyjevská Rus, a jižní – oblasti Balkánu. Slované jsou poslední vlnou indoevropských národů pronikající do centrální Evropy po Keltech a Germánech. Neexistují záznamy o tom, kde přesně sídlili, jejich náhlé šíření po Evropě bylo pravděpodobně umožněno nájezdy kmenů Hunů, Bulharů a Avarů do Evropy.⁶⁴

Protože se Slované nacházeli na území, které původně nebo stále ještě bylo pod vládou jiných národů, jsou v různých částech patrné vlivy Keltů, Germánů, Vikingů, ale i křesťanů a islámu. S rozmachem křesťanství po Evropě docházelo i k postupné christianizaci území Slovanů a jejich obyvatelstva. Vzhledem k rozloze, kterou slovanské národy pokrývaly, byla christianizace v některých oblastech značně zdlouhavá a často ani nebyla provedena v míře, v jaké byla očekávána. Jižní a východní Slované byli christianizováni především duchovními z Byzance, západní Slované pak byli pod vlivem římské církve. V některých místech se pohanství udrželo až do 12. století, na mnoha místech byly prvky původního náboženství buď asimilovány do křesťanství, nebo uchovány v rámci folkloru.⁶⁵

Slované si zakládali na ústní tradici, písmo bylo u nich rozvinuto až s christianizací. Nejsou dochované žádné autentické záznamy náboženství či mytologie. Různé záznamy které vznikly, byly psané převážně duchovními, kteří neměli zájem studovat a zapisovat pohanské tradice, což se projevuje různým zjednodušováním, podceňováním, přirovnáváním ke křesťanským motivům či různým zkresleným domyšlením. Dalšími problémy byly rozdílnost jazyků a dlouhý časový odstup mezi událostmi a záznamy, které se snaží líčit. Z dobových záznamů jsou známá jména různých bohů, některé jejich funkce či podoba, ale téměř žádné mytologické pozadí, což po dlouhou dobu vedlo k názoru, že Slované žádné rozvinuté mytologické představy neměli. Až v 19. století vzrůstá zájem po celé Evropě po hledání původu různých národů, a až na přelomu 19. a 20. století se začíná objevovat výrazněji kritický přístup ke zdrojům. Dochází k hledání, dokládání a rekonstrukci informací o původních národech, a tedy i pokusy o rekonstrukci slovanských tradic.⁶⁶

---

64 PUHVĚL, *Srovnávací mytologie*, s. 49.

GIEYSZTOR, *Mytologie Slovanů*, s. 59; 61.

65 PUHVĚL, *Srovnávací mytologie*, s. 265-266.

66 PUHVĚL, *Srovnávací mytologie*, s. 268.

GIEYSZTOR, *Mytologie Slovanů*, s. 38-39.

LUNT, „The beginning of Written Slavic“, s. 212.

VÁŇA, *Svět slovanských bodů a démonů*, s. 7; 18-21.

Přestože Slované jako celek nejspíše vycházeli ze stejného základu, neměli centrálně organizovaný systém. Lokálně docházelo k rozrůžňování preferovaných božstev, ale i k jazykovému rozrůžňování. Různé oblasti tak sice obsahují podobná jádra různých příběhů a tradic, přesto jsou mezi nimi jasné odlišnosti.

V 9. století posílá moravský kníže Rastislav do Říma žádost o biskupa a učitele, je odmítnut. Rastislav posílá následně stejnou žádost do Byzance, odkud je poslán Konstantin a Metoděj na Moravu. Ti zde kromě výkladu křesťanství vytváří nové písmo hlaholici. Tímto písmem jsou následně zapisovány liturgické texty. Během 10. století ale vzniká v Bulharsku cyrilice, která je následně šířena a později z ní vzniká azbuka. Řada západních a jižních Slovanů také brzy nahrazuje hlaholici jednodušší latinkou.⁶⁷

Problematickým bodem je i otázka toho, zda je slovanská mytologie skutečně mytologií. Mytologie většinou obsahuje theogonii, vznik bohů a jejich činy. U Slovanů, podobně jako u Baltů a kontinentálních Keltů, tento prvek chybí. Dochované informace o slovanských bozích jsou jen velmi povrchní a neúplné a téměř nikdy v rámci nějakého prvotního tvoření. Někteří proto užívají jiná označení jako slovanské náboženství, pohanství či bájesloví.⁶⁸

3.2 Slovanský stvořitelský příběh

Slovanský stvořitelský příběh vychází z motivů rozšířených ve střední a severní Asii. Docházelo k vlastnímu upravování mýtu, ale základní znaky a rysy asijských verzí přetrvávají. Rozšířeným motivem asijských verzí je, že na počátku je prvotní oceán, následný průběh stvoření má několik různých základních variant, které jsou pro svůj prvek ponoření a vylovení písku, označovány jako *kosmogonický skok do vody*.⁶⁹

- 1) Bůh v podobě zvířete se sám ponoří do hlubin oceánu, aby vynesl trochu hlíny, ze které následně tvoří svět. (např. hinduismus)
- 2) Bůh vyšle nějaké zvíře místo sebe, často se jedná o různé ptáky nebo obojživelníky. (např. předárijská Indie, Severní Amerika)
- 3) Bůh přikazuje, aby se ponořila jiná bytost (d'ábel, čert, zlý bůh apod.), často o její existenci doposud nevěděl a z níž se později stane jeho protivník. (jen v Asii a východní Evropě)⁷⁰

67 LUNT, „The beginning of Written Slavic“, s. 214-219.

68 VÁŇA, *Svět slovanských bodů a démonů*, s. 24-25.

69 ELIADE, *Dějiny náboženského myšlení III.*, s. 19.

70 ELIADE, *Dějiny náboženského myšlení III.*, s. 19.

U některých národů došlo ke splynutí více verzí, např. ďábel přichází až po stvoření a podílí se na formování světa, Bůh a čert jsou v podobě dvou černých hus, nebo Bůh pošle čerta pro bahno, ten si nechá kousek v ústech, potom co začne bobtnat je nucen ho vyplivnout a tak vznikají hory či mokřiny. Řada původem indoevropských národů sdílí velmi podobné verze, i když se liší v detailech, jako jsou jména prvotních bytostí, jejich podoba, důvod pro tvoření či způsob podílení na tvoření.⁷¹

Ve slovanské a jihovýchodoevropské variaci je rozšířeno dualistické stvoření, často složené z Boha a jeho společníka, jeho budoucího protivníka Satana, který nemůže sám tvořit, ale přesto se nějak na procesu stvoření země, či člověka podílí. Vliv této antagonistické postavy, pak může sloužit k vysvětlení různých nedokonalostí, zla a odporu ve světě. Tato dualistická verze mýtu zakládající na spolupráci Boha a Satana na tvoření, byla často vykládána jako produkt vlivu bogomilství. Tato teorie byla vyvrácena skutečností, že žádný z těchto mýtů se v bogomilských záznamech nenachází a není doložen ani v oblastech, kde bogomilství působilo, a naopak se dualistické verze objevují na Ukrajině, v Rusku a Pobaltí, kde bogomilství téměř nepůsobilo. Předpokládá se, že Slované měli vlastní verzi kosmogonie, jen ji nikdo nezaznamenal, následný vliv křesťanství, pak pozměnil podobu původních mýtů, většinou nahrazením původních jmen postav za křesťanské. Jsou sice dochované základní motivy, ale jak přesně vypadala jejich nejpůvodnější verze, se můžeme jen dohadovat.⁷²

Představa o *kosmogonickém skoku do vody* je velmi starého původu, její vznik je umístován do 3. tisíciletí před n. l. do oblasti středoasijských jezer. Následně pak dochází k šíření po Asii, ale i do Severní Ameriky. V Asii se později objevují prvky dualistického antagonistického konceptu. Obecně se má za to, že slovanský mýtus má indoevropský základ *kosmogonického skoku do vody* a dualistická složka je pak snad íránského původu, z mazdaismu, kde je svět stvořen bojem dvou božských bratrů Ahura Mazdy a Angramainjui. Tato kombinace pak byla přejímána, upravována a šířena i do Evropy. Takovýto mýtus také vysvětloval nedokonalost stvořitelova díla, důvod existence zla i pasivitu boha, který po stvoření odpočívá, nebo předává vládu nad zemí a sám se zabývá nebeskými záležitostmi.⁷³ Slované pravděpodobně měli nějakou formu dualismu, kde existovali dvě prvotní tvořící bytosti, i když nevíme zda ve sporu či spolupráci, a následně se podílejí na správě světa. Historicky je ale dualismus v náboženství spojován s protikladností dvou

71 ELIADE, *Dějiny náboženského myšlení III.*, s. 20.

ELIADE, *Od Zalmoxida k Čingischánovi*, s. 90.

72 ELIADE, *Dějiny náboženského myšlení III.*, s. 21; 44.

VÁŇA, *Svět slovanských bodů a démonů*, s. 26; 52.

73 VÁŇA, *Svět slovanských bodů a démonů*, s. 54.

GIEYSZTOR, *Mytologie Slovanů*, s. 131.

ELIADE, *Od Zalmoxida k Čingischánovi*, s. 101-103; 106.

postav a jejich rozdělení na dobro a zlo. Protože máme u Slovanů dochované oba typy dualismu není jasné, zda u nich byl dualismus protikladů zapříčiněn christianizací nebo pocházel z jiného staršího zdroje.⁷⁴

3.2.1 Příběhy o stvoření světa

Slovanské příběhy o vzniku světa jsou zaznamenány až z novověkého folkloru, tyto verze jsou pozůstatky pohanských motivů, které se uchovaly přes staletí christianizace v lidové tradici. Přestože zcela jasně sdílí podobný základ, existuje velké množství variací. Většina záznamů pochází od východních a jižních Slovanů, u západních Slovanů se pohanské stvořitelské příběhy téměř nedochovaly. Často opakovaným klíčovým prvkem je dualistické tvoření Boha a Satana. Jsou ale i verze bez dualistického antagonismu protikladů, v těchto verzích jde o spolupráci dvou nebo tří ptáků. Oba přístupy ale sdílí téměř identický postup při stvoření země.⁷⁵

Na počátku je prvotní oceán, nad kterým se vznáší, nebo po něm kráčí, Bůh. Následně se objevuje postava Satana, který buď sám dává podnět k stvoření země, nebo naopak dostává příkaz od Boha k pomoci se stvořením. Zárodek země je nutno vylovit ze dna oceánu, většinou se jedná o písek nebo bahno. Bůh přikazuje Satanovi, aby se ponořil, většinou s instrukcí, že musí písek vzít v jeho jménu. Satan neuposlechne a musí se ponořit opakovaně, než splní příkaz a podaří se mu vylovit několik zrněk písku. V některých verzích se Satan snaží Boha přelstít skrytím trochy písku v ústech, pro vlastní tvoření. Vylovený písek začne bobtnat v zemi a s ním bobtná i písek v Satanovo ústech, ten ho začne rychle vyplivovat a tvořit tak hory, bažiny apod. V různých verzích jsou samozřejmě odchylky v důvodech pro stvoření, v samotném procesu nebo v zakončení stvoření.⁷⁶

I přes různé lokální rozdíly je na základě vzájemné podobnosti jasné, že mají společný původ. Na počátku je součinnost sil dobra a zla, ve světě se důsledky této součinnosti nadále projevují. Dochází tak k vysvětlení a odůvodnění řádu a fungování světa, neustálý souboj protikladů dobra a zla, světla a temnoty. Samotný motiv země vynořující se z prvotního oceánu je široce rozšířen mezi různými národy v Asii a Evropě. Podobné stvořitelské příběhy jsou doloženy například i u ugrofinských, turkických a mongolských národů.⁷⁷

---

74 Dualismus In: PROFANTOVÁ, PROFANT, *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*, s. 65-68.

75 VÁŇA, *Svět slovanských bodů a démonů*, s. 52-54.

76 VÁŇA, *Svět slovanských bodů a démonů*, s. 53.

GIEYSZTOR, *Mytologie Slovanů*, s. 127.

77 GIEYSZTOR, *Mytologie Slovanů*, s. 128.

ELIADE, *Od Zalmoxida k Čingischánovi*, s. 77.

ELIADE, *Dějiny náboženského myšlení III.*, s. 20-21.

Slovanské kosmogonické příběhy se dají dle obsažených hlavních motivů děje rozdělit asi do čtyř skupin. Řada verzí spojuje více motivů dohromady.

- 1) Bůh je po tvoření unaven, uléhá k odpočinku a Satan se ho snaží neúspěšně odvalit ze země do vody, v důsledku čehož dochází k rozšiřování země.
- 2) Satan napodobuje Boha, vystupuje s ním na nebe, vytváří vlastní následovníky a trůn na nebi a následně je svržen na zem.
- 3) Motiv ornitomorfolgie. Satan má podobu vodního ptáka pro vylovení písku ze dna, nebo jsou prvotními bytosti ptáci, kteří se ponořují pro písek, z kterého tvoří.
- 4) Jedinou postavou ve stvořitelském příběhu je Bůh.

Velmi rozšířeným motivem je pokus Satana odvalit spícího Boha ze země do vody, přičemž dochází k rozšiřování země. Například v polské verzi z přelomu 19. a 20. století se Bůh plaví po prvotním moři a potkává d'ábla, který vyšel z pěny. Mohlo by to vyznít, jako že d'ábel pochází z pěny. V jiných verzích je v pění usazen, v Legendě o Tiberiánském jezeře je ale jasně řečeno, že pochází z pěny. D'ábel přesvědčí Boha k stvoření země, vyloví pro Boha písek. Stvořená země je ale velmi malá a v okamžiku, kdy Bůh usne, pokusí se ho d'ábel shodit do vody. To vede jen k růstu země do stran. Po probuzení mezi nimi nastává konflikt, Bůh odchází na nebesa a d'ábel je sražen do propasti.⁷⁸

„Na počátku nebylo nic, kromě nebe a moře, Boha, který se plavil na lodi, a d'ábla, který vyšel z mořské pěny a přisedl si k Bohu. Nápad stvořit Zemi vnukl Bohu d'ábel, který to sám vykonat nemohl. D'ábel se ponořil a vynesl ze dna hrst písku. Bůh jej hodil na vodu a vytvořil první kousek země, tak úzký a malý, že se na něj oba sotva vešli. Bůh a d'ábel se usídlili na Zemi, d'ábel se rozhodl shodit spícího Boha do vody, ale vedlo to pouze k rozrůstání země jak na straně Boha, od východu, tak na vlastní straně, od západu. Mezi oběma stvořiteli vypukl spor, který skončil odchodem Boha na nebesa a sražením d'ábla, který rovněž zamířil k nebi, do propasti pomocí blesků.“⁷⁹

Této verzi je velmi podobná moldavská varianta s jistými počátečními rozdíly. Bůh a Satan spolu kráčí po vodě. Je to Bůh, kdo se rozhoduje pro stvoření země, a posílá proto Satana na dno pro zemské sémě. Satan se dvakrát potápí neúspěšně, protože nebere sémě v božím jméně, jak mu bylo přikázáno, ale ve svém vlastním. Na potřetí bere sémě ve jménu svém i ve jménu božím a zůstává mu trochu bahna za nehty. Bůh z této trochy stvoří zemi, na kterou si lehne, a odpočívá. Satan se ho rozhodne shodit do vody, aby byl jediným pánem na světě. Valení Boha po zemi ale vedlo jen k jejímu rozrůstání, až nezbylo téměř žádné místo pro vodu.⁸⁰

78 GIEYSZTOR, *Mytologie Slovanů*, s. 127.

79 GIEYSZTOR, *Mytologie Slovanů*, s. 127.

80 ELIADE, *Od Zalmoxida k Čingischánovi*, s. 72.

Jiná verze s rozšiřováním země je i z Bukoviny, v které Bůh najde d'ábla v pění. Bůh přibírá d'ábla do loďky, po chvíli pak d'ábel navrhuje stvoření země. Bůh mu přikazuje, aby se potopil a nabral ze dna písek v jeho jménu. D'ábel nabere až na třetí pokus. Bůh stvoří z písku zemi a když usne, d'ábel se ho pokusí utopit, ale podaří se mu jen rozšířit zemi.⁸¹

V bulharské verzi se Bůh rozhodne stvořit zemi a lidi. Posílá Satana pro jíl ze dna moře. Pro úspěšné vylovení musí Satan říci „Z moci boží a mé!“. Satan dvakrát prohodí správné pořadí zaklínadla a nedosáhne dna. Až na potřetí řekne zaklínadlo správně a přinese trochu bahna za nehty. Jako obvykle Bůh stvoří zemi, usne, Satan se ho pokusí svalit ze země a dojde k rozšíření země. O tom, jak Bůh stvořil lidi, v této verzi nic víc není. Z výše zmíněných oblastí existují i další varianty této verze, zaznamenaná byla i v Rumunsku.⁸²

Z území Maloruska jsou zaznamenány verze s různě zkombinovanými hlavními motivy. Jedna verze obsahuje spoustu prvků shodných s jinými verzemi, spojení Satana a mořské pěny, setkání Boha se Satanem, Satanův návrh na tvoření, několik pokusů při potápění pro písek a téměř nicotné množství přineseného písku pro tvoření.

„I plaval Bůh po vodě a spatřil veliký kus tvrdé pěny, na které seděl čert. „Kdo jsi?“ tázal se Bůh. „Nepovím,“ řekl čert, „leč vezmeš-li mě do svého člunku.“ Bůh k tomu svolil a on řekl: „Jsem čert.“ I jeli spolu, oba mlčíce, až konečně promluvil čert: „Dobré bylo by, aby byla pevná země.“ - „Budiž,“ odpověděl Bůh; „potop se na dno mořské a přines nahoru hrst písku, udělám z něho pevnou zemi. Ale když ten písek budeš bráti, řekni: Beru tě ve jménu božím!“ čert ihned se potopil a nabral na dně mořském do dvou hrstí písku, ale ničehož při tom neřekl; a když přišel zase na povrch vody, neměl v hrstech nic. Bůh věda, co se stalo, poslal jej po druhé na dno mořské. Čert se potopil a sahaje dole po písku, řekl: „Beru tě ve jménu jeho!“ Přijda pak navrch, neměl nic více písku, než co by mu za nehty vlezlo. Bůh vzal ten písek, nasypal jej po vrchu vody, a udělala se z něho pevná země.“⁸³

Na tuto verzi pak může navazovat verze od ruských starověrců, ve které si Satan při druhém potopení bere trochu písku pro sebe a ukrývá ho v ústech. Když Bůh rozhodí písek, který mu Satan dal, začne písek růst a s ním i písek v Satanových ústech. Satanovi se nedaří rostoucí písek vyplivnout, až se mu nakonec Bůh rozhodne pomoci. Satanem vyplivnutý písek vytváří bažiny, pouště a jiná neúrodná místa.⁸⁴

GIEYSZTOR, *Mytologie Slovanů*, s. 128.

81 ELIADE, *Od Zalmoxida k Čingischánovi*, s. 76.

82 ELIADE, *Od Zalmoxida k Čingischánovi*, s. 74.

GIEYSZTOR, *Mytologie Slovanů*, s. 128.

83 ERBEN, *Slovanské bájesloví*, s. 308.

84 ERBEN, *Slovanské bájesloví*, s. 308.

S téměř identickým obsahem je i jiná maloruská verze, kde d'ábel ukrývá kousek země v ústech, z vyplivované země vznikají neúrodná místa. (ERBEN, *Výbrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*, s. 126.)

Jiná maloruská verze pokračuje po stvoření země již známým rozrůstáním země při Satanově pokusu shodit Boha. Pokračuje ale ještě dále. Bůh se probudí a rozhodne se vystoupit na nebesa, kam ho následuje i Satan. Satan vidí, jak je Bůh chválen anděly, a ptá se ho, co má udělat, aby měl také takovou společnost. Bůh mu řekne, že si má omýt obličej a ruce a vodu rozstříkat okolo. Z každé kapky vznikl čert. Těch vzniklo tolik, že v nebi nebylo už více místa. Bůh pak přikázal Eliášovi hřmít a blýskat, dokud všichni čerti nespadli z nebe.⁸⁵

Značná část ruských verzí navazuje na staroruský apokryf, Legendu o Tiberiádském jezeře⁸⁶, z 15.-16. století, kde má ďábel podobu vodního ptáka jménem Satanael a který je z nebes sražen archandělem Michaelem. Ornitomorfologie ďábla a občas i Boha je rozšířená i ve folkloru uralsko-ugrických, altajských a mongolských etnik, které mají vlastní různorodé verze, které sdílí motivy ponoření do vody a dualistického tvoření.⁸⁷

„Když ještě nebylo nebe ani země, bylo jen moře Tiberiádské, a nemělo břehů. I sešel Hospodin po vzduchu na moře Tiberiádské a spatřil na moři hohola (kačera) plovajícího, a ten hohol byl Satanael a zrodil se v pění mořské. I řekl Hospodin Satanaelovi: „A kdo jsi ty, jenž mne neznáš?” A Satanael odpověděl: „Já jsem bůh.” - „A kterak zveš mě?” otázal se opět Hospodin. I řekl Satanael: „Tys Bůh bohů a Pán pánů.” I rozkázal Bůh hoholovi, aby se potopil na dno mořské, řka: „Vynes mi země, písku a křemen oblátkový.” A Satanael, poslechnuv Hospodina, potopil se v moře a vynesl něco země, písku a oblátkový křemen. I vzal Hospodin od Satanaela zemi a rozhodil ji po moři Tiberiádským, a stala se na moři země pevná a prostranná. Potom vzal od Satanaela křemen a přelomil jej v půly, a půlu v pravé ruce zůstavil sobě a z levé ruky půlu dal Satanaelovi. I vzal Hospodin písek a začal jím tlouci o křemen, řka: „Z toho křemene vylétejte andělé i archandělé podle obrazu mého a mé podoby, silní a beztělí!” I začali vylétati z toho křemene jiskry ohnivé a stvořil Hospodin anděly i archanděly, všech devět řádů. A vida Satanael, co stvořil Hospodin, začal totéž dělati a z levé ruky Satanaelovy začali vylétati andělé jeho; i stvořil sobě Satanael moc velikou svých řádů andělských.“⁸⁸

Čím je tento záznam zajímavý, je skutečnost, že se Satanael sám prohlašuje za boha a Bůh tuto skutečnost nejen nerozporuje, ale uznává. Přesto Bůh je zde nejvyšší bytostí, Bohem bohů a Pánem pánů, což Satanael sám uznává. Je zde tedy naznačení možnosti existence bohů, kteří ale jsou vždy v hierarchii světa níže než Bůh. Samotná božskost Satanaela by snad mohla pocházet z jeho samozrození z prvotního moře, z jakési prvotní materie světa. Jsou zde ale i další unikátní prvky. Satanael je zde jasně zrozen z mořské pěny. Bůh o jeho existenci neví. Tato verze se nedá považovat ani za dualistickou, antagonističtí spolutvůrci, protože spolupracují bez jakéhokoliv sporu, není zde

85 ERBEN, *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*, s. 107.

86 Tiberiádské/Galilejské/Genezaretské jezero nebo také Kineretské moře je největším sladkovodním jezerem v Izraeli. Nejnižší položené sladkovodní jezero na světě.

87 GIEYSZTOR, *Mytologie Slovanů*, s. 128.

Kosmogonie In: PROFANTOVÁ, PROFANT, *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*, s. 103.

88 ERBEN, *Slovanské bájesloví*, s. 309.

žádná lest na straně Satanaela a Bůh s ním sdílí půlku křemenného oblázku, ze kterého Satanael může sám tvořit. Tato část působí klidně, vlídně a nekonfliktně, navazující část je oproti této atmosféře rozdílná, obsahuje v sobě známý dualistický antagonismus. Druhá část navazuje na stvoření Satanaelových andělů.

„I vida Satanael svou moc, pomyslíl v srdci svém: „Učiním sobě stolec na oblacích a budu podoben nejvyššímu, aby mě slavil rád můj.“ I učinil sobě stolec na oblacích severních a vznesl se, a byl tehdy vojvodou svého řádu andělského. I vida v něm Hospodin protivníka svého, poslal Michaela, aby Satanaela svrhl dolů. Michael přišel k Satanaelovi, a vida v něm božství veliké, nesměl naň patřiti. I přišel Michael k Bohu a řekl: „Pane, veliké jest v něm božství tvé!“ I sňal s něho Hospodin božství a řekl: „Jdi a svrhni jej dolů.“ I přišel Michael, udeřil Satana žezlem a prorazil jej se vsí jeho mocí zlou, a moc jeho šla na zemi tři dni a tři noci jako krůpěje dešťové.“⁸⁹

Přestože tato část neobsahuje už samotnou kosmogonii, vysvětluje události následující po stvoření a hlavně samotné oddělení domén dobra a zla, stále trvající souboj protikladů. Satanael napodobuje Boha a vytváří si trůn na nebesích. Bůh toto uviděl a rozhodl se ho svrhnout. Nejspíše šlo o boží odpověď na Satanaelovu drzost a urážku. Bůh posílá Michaela, aby Satanaela srazil, ten ale nemůže kvůli božskosti v něm. Což by znamenalo, že Tiberiádské moře a pěna, ze které byl Satanael zrozen, sdílí jakousi esenci s Bohem, tudíž tuto esenci sdílí s Bohem i Satanael. Bůh tedy odebere Satanaelovu božskost, současně je jeho jméno zkráceno na Satana, a Michael ho konečně sráží na zem. Při porovnání s maloruskou verzí (viz výše) by se dalo předpokládat, že v rámci přšení Satanovy moci z nebe, došlo i k pádu jeho andělů (stvoření z jeho moci), následovníků a že tak došlo i k rozdělení na anděly a čerty.

Místy téměř identická, ale o něco rozvinutější, staroruská pověst o sedmi planetách, obsahuje jakýsi dovětek ke kosmogonii. Nedožíváme se o kosmogonii nic víc, než že čtrnáctého dne stvořil Bůh slunce, měsíc a hvězdy. Následně si Satanael tvoří trůn na nebesích, je svržen, když je mu odebráno božství, a padlí andělé, kteří zůstanou na zemi, se stanou ďábly a trápí člověka.⁹⁰

Vedle početných dualistických variant existují i neutrálnější kosmogonické verze, kde jsou tvořícími bytostmi ptáci. Díky této neutrálnosti zde není motiv sporu mezi tvůrci nebo potřeba opakovaného potápění do vody. Tyto verze také neobsahují téměř žádné křesťanské motivy. Většinou jsou zde dva ptáci sedící na stromě obklopeni prvotním mořem, následuje ponoření pro zemi a tvoření světa. Počet a druh ptáků a stromů se mohou lišit, ale v základu jsou téměř stejné. Symbolismus stromu je zde často vykládán jako slovanská variace motivu kosmického stromu. Jednou takovou verzí je vánoční koleda z Haliče (Ukrajina).⁹¹

89 ERBEN, *Slovanské bájesloví*, s. 311.

90 ERBEN, *Výbrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*, s. 203.

91 VÁŇA, *Svět slovanských bodů a démonů*, s. 53-54.

*„Když ještě nebylo z počátku světa,
tehdy nebylo nebe ani země,
ale jen bylo modravé moře
a prostřed moře byly dva doušky.
Sedli a padli na ně dva holoubky,
počali sobě radu raditi,
radu raditi a vrkotati:
kterak máme svět osnovati?
Aj spustíme se na dno moře,*

*vyneseme si drobného písku,
drobného písku, zlatých kaménků.
Ten drobný písek posejeme my,
zlaté kaménky podujeme my:
z drobného písku bude zemička,
černá zemička, zelená travička;
ze zlatých kaménků světlé slunéčko,
světlé slunéčko, jasný měsíček,
jasný měsíček, drobné hvězdičky.“⁹²*

Tato haličská verze je z kosmogonických příběhů tohoto typu asi nejobsáhlejší. Na počátku nebylo nic než prvotní moře, uprostřed jsou dva duby, na kterých sedí dva holubi, stvořitelské bytosti. Ti se rozhodnou stvořit svět. V tomto směru je tato verze unikátní, protože ostatní verze většinou neobsahují více než stvoření země, popř. úrodná a neúrodná území, zatímco zde je i stvoření nebeských těles.

Jiná verze z Haliče má strom jen jeden, zelený javor, na kterém sedí tři holoubci. Jinak je ale téměř identický.⁹³ Další verze z Východních Karpat má dva holoubky a jeden dub, ale stvoření se zde nekoná, je teprve plánováno.⁹⁴ V jiné severoruské písni jsou dva hoholové⁹⁵, kteří plují po oceánu a vynášejí zemi ze dna. Tito hoholové jsou často vykládáni jako zpodobnění Boha, bílý hohol, a Satana, černý hohol, kteří tvoří různé části země.⁹⁶

K asi nejméně početným se dají řadit verze, kde je jediná stvořitelská postava, Bůh. I zde je motiv vynášení písku, z kterého tvoří. Tvoření zde ale není úmyslné, je jakoby náhodou. Protože se zde objevuje jen jedna postava, není zde dualismus. Bůh se sám potápí, sám vynesou trochu písku, který mu uvízne za nehty a z té trochy vzniká země.

„Na počátku nebylo ničeho než Boha samého a Bůh spal a snil, a tento jeho sen trval po věky věků. I bylo souzeno, aby se probudil. Protrhnuv se ze spaní, počal se ohlížeti, a kamkoliv pohlédl, udělala se hvězda. I podivil se tomu Bůh, vstal a šel se podívat, co stvořil očima. Šel pořád, ale nikdež neviděl kraje ani konce, jen pod sebou moře. I sestoupil na moře a potopil se v něm až ke dnu. A když opět vyšel, zůstalo mu za nehtem zrnko písku. Zrnko vypadlo a zůstalo na hladině mořské ležeti. A to zrnko jest naše země a dno mořské její vlast.“⁹⁷

92 ERBEN, *Slovanské bájesloví*, s. 308.

93 ŠAFAŘÍK, *Slowanský národopis*, s. 157.

94 VÁŇA, *Svět slovanských bodů a démonů*, s. 54.

95 Hohol severní je středně velká potápivá kachna hnízdící na severní polokouli černobílého zbarvení.

96 VÁŇA, *Svět slovanských bodů a démonů*, s. 54.

97 ERBEN, *Slovanské bájesloví*, s. 310.

V této ruské verzi není na počátku nic, kromě nekonečného moře a spícího Bůha. V okamžiku, kdy se Bůh probudí začne neúmyslně tvořit hvězdy vlastním pohledem. Když se po potopení znovu vynoří vytvoří, opět neúmyslně, zemi ze zrnka písku. K téměř identickému stvoření země dochází i v další verzi ze Srbska. V té je na počátku jen moře, Slunce a Bůh. Slunce páliho Boha, který se rozhodl zchladit v moři, když se vynořil, vypadlo mu zpoza nehtu zrno písku, z kterého vznikla země.⁹⁸

Na slovanském území se objevuje i kosmogonický příběh s jasně cizím charakterem. Objevuje se zde představa kosmického vejce, které je přineseno kohoutem. Z vejce vytéká sedm řek, které zúrodnují, do té doby pustou, zemi. Tento příběh není sám o sobě kosmogonický, spíše jde o fázi následující po stvoření, o zúrodnění či oživení země pro člověka. Podobný motiv kosmického vejce se objevuje již v antice, kde z vejce přineseného drakem vzniká země, nebe a bůh Éros.⁹⁹

3.2.2 Příběhy o stvoření člověka

Zaznamenaných verzí o stvoření člověka je podstatně méně než těch o stvoření světa, současně je ale příběh o stvoření člověka tím nejstarším dochovaným záznamem, který ze slovanské kosmogonie a antropogonie máme.

Nestorův letopis ruský, nebo také *Pověst' vremennych let*, vznikl někdy na počátku 12. století a řadí se k nejstarším dochovaným ruským letopisům. Jeho autorem je pravděpodobně mnich Nestor, i když existují další pozdější redakce. Nejstarší dochovaná verze je ze 14. století. Obsahuje popis dějin od biblických dob až po 12. století, vše s výrazným křesťanským náhledem.

Verze antropogonie z Nestorova letopisu má spíše charakter křesťanského apokryfu než mýtu, údajným zdrojem jsou slovanští volchvové.¹⁰⁰ Tato verze je často označována jako Beloozerská (Bělojezerská) podle místa, kde je údajně roku 1071 při sporu mezi vojvodou Janem Vyšatyčem a slovanskými volchvy zmíněn jejich příběh o původu člověka.

„Bůh myl se v lázni, a zpotiv se, utřel se věchem, a hodil jej s nebes na zemi. I pohádal se Satan s Bohem, kdo z něho stvoří člověka? I stvořil ďábel člověka, a Bůh duši veň vložil; a proto když umře člověk, jde tělo do země, a duše k Bohu.”¹⁰¹

98 ERBEN, *Slovanské bájesloví*, s. 310.

ERBEN, *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*, s. 265.

99 VÁŇA, *Svět slovanských bodů a démonů*, s. 55-56.

ERBEN, *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*, s. 256.

100 Slovanští kněží, jinak také žreci.

VÁŇA, *Svět slovanských bodů a démonů*, s. 52.

101 NESTOR, *Nestorův letopis ruský*, s. 140.

Dle této verze se poměrně antropomorfní verze Boha myje a utírá se věchýtkem¹⁰², který následně zahazuje. Pak to téměř vypadá, jako by ve vyprávění část chyběla, protože se Satan s Bohem začnou hádat o to, kdo z něho stvoří člověka, aniž by byl nějaký úvod k tomu, proč se rozhodli člověka stvořit. Není jasné, jak hádku ukončili, ale výsledkem je spolupráce na stvoření, kde Satan vytváří z věchýtku tělo člověka i s jeho slabostmi, a Bůh dává člověku duši, čímž ho asi i oživí.¹⁰³

Přestože tato verze obsahuje křesťanské prvky, mnoho z nich je v rozporu s *Biblí* a křesťanskou naukou. Jsou jimi například dualistické pojetí, pohanská antropomorfní podoba Boha, ale třeba i skutečnost, že Satan nemá žádnou moc nad duší, což odporuje církevnímu učení, že Satan může duši ukořistit.¹⁰⁴

Dualistická složka, která je obecně rozšířena u východních Slovanů, se objevuje i v maloruské verzi, kde Bůh vytvořil lidské tělo z hlíny, nechává ho na zemi hlídané psem, zatímco jde pro duši. Po jeho odchodu se objevuje čert, vidí Boží dílo a chce ho zkazit, pes mu ale brání. Čert tedy udělal zimu, aby pes, který v tuto chvíli ještě nemá srst, byl ochromen chladem a nemohl mu zabránit v přiblížení se k tělu. Když čert přistoupil k tělu, poprsal ho, čímž způsobil různé nemoci, soužení, hříchy a nedostatky člověka. Když se Bůh vrátil, uviděl, co se stalo, ale nic nezměnil, protože člověk potřebuje v životě i nedostatky. Bůh psovi dává kožich, aby v budoucnu nepodleh chladu a mohl tedy lépe hlídat.¹⁰⁵

„Bůh udělal tělo člověčí z hlíny a položil je na zemi. Potom šel, aby přinesl duši, a postavil k němu psa, aby zatím hlídal. I přišel čert a vida tak krásné tělo, chtěl je zkaziti; ale pes nedal, dorážel na čerta a kousal ho v hubená lýtka. Tu udělal čert náramnou zimu, a pes, jenž posud byl holý a bez chlupů, ztuhnul a nemohl se hnouti. Potom čert přistoupil k tělu a poprsal je několikrát, a toto jest příčinou všelikých nemocí, soužení, hříchů a nedostatků. Bůh pak se vrátil, vložil duši do těla, i ačkoli viděl, co se stalo, nechal těla bez proměny, předvídaje, že i ta soužení a ty nedostatky člověku jsou potřebné. Ale psu dal kožich, aby budoucně, kdyby se mu co podobného přihodilo, lépe mohl hlídati.“¹⁰⁶

V této verzi je obsažené u Slovanů běžnější zobrazení dualismu, kde se protivník Boha, čert, sice podílí na stvoření, ale jeho cílem je poškodit boží dílo, nikoliv jakási kooperace dvou rivalů.

---

102 Věchet je v tomto kontextu míněn jako svazek (smotek) suchých stébel slámy, který se používal například k čištění nebo zapalování. (věchet In: HAVRÁNEK, *Slovník spisovného jazyka českého*.)

103 VÁŇA, *Svět slovanských bohů a démonů*, s. 57.

104 VÁŇA, *Svět slovanských bohů a démonů*, s. 56-57.

105 VÁŇA, *Svět slovanských bohů a démonů*, s. 57.

ERBEN, *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*, s. 127.

106 ERBEN, *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*, s. 127.

Vedle dualistických verzí existují i verze bez dualismu a se znatelně menším množstvím křesťanských prvků. Například ve slovinském podání, vzniká člověk z potu na čele Boha, jehož kapka spadla na zem. Proto člověk musí pracovat v potu, po vzoru svého původu, a hájit svůj život na zemi. Člověk je pojmenován podle svého původu „čelo-věk“. Je dost možné, že podnětem pro tuto verzi byla právě tato slovní hříčka.¹⁰⁷

Velmi podobná verze jen o něco více rozvinutá byla zaznamenána v Srbsku. V ní se Bůh probudí z jakéhosi prvotního spánku. V tuto chvíli ještě stále zmatený a nezkušený Bůh tvoří hvězdy, kamkoliv pohlédne. Při dlouhé chůzi, když se vydává zjistit, co stvořil, se unaví a zpotí. Z jeho potu, který dopadl na zem, vzniká první člověk. Toto stvoření je náhodné a neúmyslné. Člověk samotný je odsouzen po vzoru svého původu se trápit a potit se.¹⁰⁸

„Na počátku nebylo ničeho než Boha samého a Bůh spal a snil. A ten jeho sen trval po věky věkův. I bylo souzeno, aby se probudil. Protrhnuv se ze spaní, začal se ohlížeti, a kamkoli pohledl, udělala se hvězda. I podivil se tomu Bůh, vstal a šel se podívat, co stvořil očima. Šel pořád, ale nikde neviděl kraje ani konce. Konečně přišel také k naší zemi a byl už velmi unaven; pot se mu s čela hrnul. A jedna kapka toho potu padla také na zem, oživila se a hle, to byl první člověk! Pochází z Boha, ale nebyl stvořen, aby žil v rozkoši; z potu se narodil a již na počátku mu bylo souzeno, aby se trápil a potil.“¹⁰⁹

Ve středověku se u východních Slovanů objevuje i verze staršího pohanského původu v rámci kultu Roda.¹¹⁰ O tomto kultu existují záznamy v rámci církevních traktátů z 11.-16. století. Dle jejich příběhu tvoří Rod člověka, házením hrud hlíny na zem, z nichž se pak rodí děti. Odkud a kdy vzniká tato verze není známo, je možné, že někdy v minulosti došlo k inspirování u jiných národů s podobnými příběhy. Známější takové příklady jsou ve starých řeckých mýtech (příběh Deukalióna a Pyrrhy, Kadmovy dračí zuby apod.). Na rozdíl od jiných podobných příběhů, není Rodovo tvoření jednorázovou záležitostí stvoření prvních lidí, ale vlastně stále probíhající proces.¹¹¹

---

107 VÁŇA, *Svět slovanských bohů a démonů*, s. 57.

108 ERBEN, *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*, s. 255.

109 ERBEN, *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*, s. 255.

110 Není jednotný konsenzus o tom, zda byl Rod spíše božstvem, či démonem, a jak vysoko v hierarchii slovanských nadpřirozených bytostí skutečně stál. Rod je vždy zmiňován s rožanicem (podobnost s řeckými moirami a severskými normami), se kterými byl jakýmsi patronem plodnosti, rodu, přírody a osudu. (VÁŇA, *Svět slovanských bohů a démonů*, s. 58; 126-127.)

111 VÁŇA, *Svět slovanských bohů a démonů*, s. 58.

3.2.3 Shrnutí

Slované se na evropské scéně objevují kolem 6. století. Slovanské kmeny postupně osídlili velkou část Evropy, současně v té době docházelo k šíření křesťanství po Evropě. Křesťanští misionáři a kněží pomohli se zavedením písemné tradice u Slovanů, současně se ale snažili o likvidaci původního pohanského náboženství. Tento proces byl zdoluhavý a v mnoha oblastech nepříliš úspěšný, mnoho původních pohanských představ se i přes vliv christianizace uchovalo v rámci folkloru. Nejsou dochované žádné autentické záznamy slovanského náboženství a mytologie, dochované záznamy jsou pozdějšího data, většinou církevního původu, a obsahují velmi málo informací, ty jsou navíc často různě zkreslené. U západních Slovanů se dochovalo podstatně méně z pohanského slovanství než u východních a jižních Slovanů. Většina slovanských kosmogonických příběhů pochází až z folkloru 19. století.

Hlavními centrálními motivy jsou *kosmogonický skok do vody* indoevropského původu a dualismus z íránské tradice. Přes množství zaznamenaných verzí kosmogonie je díky množství sdílených prvků jasné, že vycházel z nějakého jednotného základu, u kterého došlo k rozdílným úpravám při rozrůžňování slovanských národů. S různými odchylkami jde kosmogonický příběh asi takto: Na počátku je jen prvotní oceán, nad kterým se vznáší Bůh. Bůh potká Satana, který navrhuje stvoření země. Bůh posílá Satana, aby vylovil trochu písku z oceánského dna a řekl při tom, že ho bere v jeho jméně. Satan vyloví až na opakovaný pokus, když konečně vysloví určenou formuli. Přinese jen trochu písku, něco skryje v ústech. Bůh z písku stvoří zemi, v okamžiku kdy začne růst písek v Satanových ústech je nucen ho vyplivnout a tím vznikají neúrodná místa.

V některých verzích se Satan neúspěšně pokusí shodit spícího Boha ze země, ale jen tím zemi zvětší. Jinde je ornitomorfologický prvek, nebo je zde jen postava Boha, který tvoří jakoby náhodou.

Antropogonických verzí je podstatně méně. Nejstarší verze je z 12. století z *Nestorova letopisu*, kde je tělo člověka stvořeno Satanem z věchýtku a duše pak darována Bohem, ke kterému se po smrti i vrací. Jinde je člověk stvořen Bohem a když jde pro duši, poplve Satan jeho tělo a tím mu způsobí slabosti a útrapy života. V dalších verzích je člověk zrozen z kapky potu, která spadla Bohu z čela, proto je člověk odsouzen k práci a pocení po vzoru Boha. Ve středověku se objevuje i příběh, kde člověka tvoří bůh Rod házením hlíny na zem, toto tvoření stále pokračuje.

Až na příběh s Rodem se v žádných verzích neobjevují jména známých slovanských bohů. Také se zde vůbec neobjevuje theogonie. Antropogonie je u nich velmi jednoduchá, většinou je

stvořen jeden první člověk, nebo několik. Není zde nějaký první lidský pár, jako je tomu v mnoha jiných náboženstvích.

4.1 Původ a vývoj náboženství Izraelitů

První záznam o Izraelitech jako blíže nespecifikovaném společenství pochází z egyptské Merenpthahovy stély (konec 13. st. př. n. l.)¹¹². Izraelský národ je zde však jen zmíněn s dalšími poraženými národy z válečného tažení do Kanaánu¹¹³. Judaismus vznikl z náboženství hebrejských nomádských kmenů v průběhu 2. tisíciletí př. n. l. Tyto nomádské kmeny se v průběhu staletí pohybovali po celém území Blízkého východu, jejich náboženství se setkávalo s a bylo ovlivňováno různými dobovými a lokálními náboženstvími, mezi nimi bylo například egyptské, mezopotámské, babylonské a sumerské. Archeologicky jsou doložené tři vlny pokusů o jejich přechod od nomádství k trvalému osídlení kanaánské vrchoviny. Nejdříve asi 3100 až 2100 př. n. l., druhá vlna přibližně 2100 až 1550 př. n. l. a poslední od přelomu 13. a 12. století př. n. l. Za předchozími neúspěchy a za konečný úspěch byly zodpovědné různé faktory, především ale nárokování různých dobových velmocí na kanaánské území a přítomnost usedlého kanaánského obyvatelstva.¹¹⁴

Na rozdíl od biblického podání nebylo osídlení výsledkem odchodu Izraelitů z Egypta, jejich putování Sinajskou pouští a násilného uchvácení zaslíbené země, nýbrž šlo o pozvolný přechod nomádských kmenů pod tlakem proměňujících se podmínek k usedlému způsobu života zemědělců. Izraelské obyvatelstvo se rozdílně vyvíjelo ekonomicky i nábožensky na severu a na jihu. V 9. století př. n. l. došlo k rozdělení na Izraelské království (sever) a na Judské království (jih), které začínalo zaostávat oproti severním oblastem. Archeologický průzkum ukázal, že oproti velkolepým biblickým vyprávěním o králích Davidovi a Šalomounovi byl vývoj v judské oblasti podstatně skromnější. K obratu došlo až po roce 722 př. n. l., kdy Asyřané přivodili zánik Izraelského království a došlo k přesunu obyvatelstva na jih. Roku 586 př. n. l. zdecimovala babylónská říše izraelské území a vypálila Jeruzalém. Mnoho Izraelitů skončilo v zajetí či vyhnanství, v následujících staletích dochází k přerodu náboženství tohoto národa.¹¹⁵

Dle biblické tradice je počátek izraelského náboženství kladen k Abrahámovi, jako vyvolenému praotci lidu Izraele. Původní náboženství Izraelitů se však pravděpodobně příliš nelišilo od ostatních náboženských kultur Blízkého východu, kde byl princip hlavního či nejvyššího boha obklopeného dalšími bohy značně rozšířen. Prvotní izraelské náboženství pravděpodobně

---

112 Faraon Merenptah vládl 1213 až 1203 př. n. l.

113 Území Kanaánu víceméně odpovídá území později nazývanému Palestina.

114 PAPOUŠEK, „Cesta Izraele k monoteismu“, s. 9.

FINKELSTEIN, SILBERMAN, *Objevování Bible*, s. 109.

115 PAPOUŠEK, „Cesta Izraele k monoteismu“, s. 11-12.

FINKELSTEIN, SILBERMAN, *Objevování Bible*, s. 21.

nebylo monoteismem, ale monolatrií¹¹⁶. Na území Izraele je doloženo uctívání i jiných pravděpodobně lokálních božstev. Přechod k monoteismu pravděpodobně trval delší dobu a vyvrcholil někdy po babylonském exilu.¹¹⁷

4.2 Pentateuch

Jedná se o prvních pět knih v *Hebrejské Bibli*¹¹⁸, která byla po staletí považována za Boží zjevení a i za faktický záznam historie. Obsahuje sbírku příběhů od stvoření světa, po období potopy, vyvolení Abraháma, útěku z Egypta a putování po poušti až po vydání Desatera na Sinaji. Autorství Pentateuchu je tradičně připisováno Mojžíšovi, který ho údajně sepsal těsně před svou smrtí. Od 17. století až do současnosti se ale různí badatelé věnovali zkoumání Pentateuchu a jeho historická spolehlivost byla různými postupy zpochybněna. Některými skutečnostmi rozporujícími Mojžíšovo autorství jsou, že popisuje vlastní smrt, údajně žil někdy mezi 15. a 13. století př. n. l., ale spisy Pentateuchu jsou o několik staletí mladší, texty obsahují různé anachronismy, jsou zde různé verze stejné události a v některých místech si dokonce protiřečí.¹¹⁹

V současnosti se má za to, že Pentateuch je dílem pozdějších autorů, nikoliv Mojžíše. To je založeno na skutečnosti, že Pentateuch v rámci sebe obsahuje rozdílné verze stejných příběhů¹²⁰, odlišnou terminologii a rozdílnou zeměpisnou orientaci. Jedná se tedy o produkt spojení několika rozdílných rukopisů. Jazykovou analýzou došlo k rozlišení čtyř hlavních pramenů. Nejstarším pramenem je jahvistický, označující Boha jako JHVH, většinou vyslovováno jako Jahve¹²¹. Jahvistické příběhy se zabývají kmeny a územím Judy. Druhá skupina příběhů, tzv. elohistické prameny, označuje Boha jménem Elohim nebo El¹²², a zajímá se především o kmeny na severu země. Dvojitost verzí má tedy zdroj ve dvou odlišných pramenech, rozvíjejících se v odlišných dobách a na odlišných místech. Kniha Deuteronomium má svou vlastní terminologii a byla

---

116 Většinou jde o uctívání jednoho boha v určité oblasti, a přestože nepopírají existenci jiných bohů, tak se brání jejich uctívání na svém území.

117 ELIADE, *Dějiny náboženského myšlení I*, s. 159.

HORYNA, „Monoteismus“, s. 16.

118 Jinak také Tóra či Pět knih Mojžíšových. Pentateuch je součástí Tanachu, jinak také označovaného jako Hebrejská Bible či křesťany Starý zákon.

119 ELIADE, *Dějiny náboženského myšlení I*, s. 159.

FINKELSTEIN, SILBERMAN, *Objevování Bible*, s. 16-19.

120 Jde například o dvě verze příběhu stvoření, dva odlišné rodokmeny Adamových potomků, dvě spojené verze příběhu potopy apod.

121 Jméno Jahve pochází pravděpodobně z jihu Kanaánu. Na jeho původ z oblastí Midjánu a Edómu odkazuje i několik biblických příběhů. Z Egypta 13.-12. století př. n. l. pochází první zmínky o „Jahu v zemi kočovníků Šasu“, což odpovídá oblastem Midjánu a Edómu. Jahve tedy nebyl původně izraelským bohem. Dle Měšovy stély, asi z roku 840 př. n. l., je ale Jahve už v Izraeli znám a uctíván. (PAPOUŠEK, „Cesta Izraele k monoteismu“, s. 13-15.)

122 Jméno Elohim je plurální označení nejvyššího kanaánského boha Ela, v jiné formě se pak jednalo o označení jakéhokoliv boha. Izraelské užití Elohim je pravděpodobně pozůstatkem původního polyteismu patriarchů a kanaánců. Slovo Elohim se ve spojitosti s bohy užívalo i mimo Palestinu. (Elohim In: PAVLINCOVÁ, HORYNA, *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 70.)

pravděpodobně nezávislým dokumentem. Posledním pramenem je Kněžský kodex zahrnující rituální předpisy.

Dle prvků obsažených v příbězích se má za to, že jahvistická verze byla zapsána v Jeruzalémě někdy v 10.-9. století př. n. l.¹²³. Elohistická verze byla zapsána na severu v období nezávislého Izraelského království v 9.-8. století př. n. l. Obě tyto verze jsou produktem starobylé ústní tradice, která byla nepochybně opakovaně reinterpretována a upravována, a ve které jsou vidět motivy přejaté z okolních dobových náboženství.¹²⁴

Současný Pentateuch je produktem složitého redakčního procesu, v rámci něhož došlo ke spojení čtyř různých pramenů. Stopy této redakce jsou vidět v různých spojovacích větách. Ke spojení prvních spisů došlo v Jeruzalémě asi v 7. století př. n. l. (především historické jádro), k dalším redakcím a spojování spisů docházelo v průběhu 6.-5. století př. n. l.¹²⁵

Řada událostí zmíněných v Pentateuchu vycházela ze skutečnosti, i když překroucené dlouhým ústním předáváním (např. události se staly jinak nebo jindy). Řada událostí je ale fikcí jen volně založenou na skutečnosti, pokud vůbec.¹²⁶

Protože jsou příběhy v Pentateuchu řazeny chronologicky, jsou dvě verze příběhu o stvoření na samotném začátku v knize Genesis. Biblický příběh stvoření obsahuje kosmogonii a antropogonii, obě dvě verze jsou antropocentrické, pozornost je věnována stvoření člověka a jeho vztahu s Bohem. Obě verze jsou produktem dlouhé tradice a obsahují archaické motivy, které sdílí s řadou jiných náboženství.

4.2.1 První zpráva o stvoření

První zpráva o stvoření je mladší elohistickou verzí. Stvoření zde trvá celkem sedm dní, od stvoření světa, zvířat, až po člověka. Nepanuje ale úplná shoda o charakteru stvoření. Nejčastějším výkladem je, že se jedná o stvoření *ex nihilo*¹²⁷, kde Bůh tvoří slovem, dle jiných tvoří svým přáním

---

123 Tato datace je některými odborníky rozporována na základě skutečnosti, že se v jižní oblasti nedochovaly žádné známky většího rozšíření gramotnosti a znaky jednotné státnosti se zde objevují až na konci 8. století př. n. l.

K samotnému zápisu jahvistické verze by pak mělo dojít až v 7. století př. n. l. (FINKELSTEIN, SILBERMAN, *Objevování Bible*, s. 32)

124 FINKELSTEIN, SILBERMAN, *Objevování Bible*, s. 17-23.

TYDLITÁTOVÁ, *Kosmologie Hebrejské bible a starověké židovské tradice*, s. 58.

Deuteronomické spisy pocházejí asi ze 7. století př. n. l. a Kněžský kodex vzniká asi v 6. století př. n. l.

125 FINKELSTEIN, SILBERMAN, *Objevování Bible*, s. 17; 23.

ELIADE, *Dějiny náboženského myšlení I*, s. 23-24.

126 FINKELSTEIN, SILBERMAN, *Objevování Bible*, s. 16-17; 25.

127 Doslova znamená „z ničeho“.

a slovem jen oznamuje, co dělá.¹²⁸ Boží tvoření lze také vyložit jako nastolování řádu v původním chaosu, ve kterém stvořil nebe a zemi.

„¹Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. ²Země byla pustá a prázdná a nad propastnou tůňí byla tma. Ale nad vodami vznášel se duch Boží.“¹²⁹

Země byla nejdříve pustá a bez života. Objevuje se zde motiv Boha vznášejícího se nad propastnou tůňí, což je obměnou široce rozšířených motivů pramoře, prvotní propasti chaosu či prvotního stvořitele vznášejícího se nad vodou. Dle některých není stvoření úplně dokonalé, protože po rozdělení vod neřekne, že je to dobré, když všechno další stvoření za dobré označí.¹³⁰

Následně stvoří světlo, a zde dojde poprvé k označení stvoření jako dobrého. Díky existenci světla může vzniknout i temnota, následně spojuje světlo se dnem a tmou s nocí. Protože existuje den a noc, vznikají i jejich přechody, jako je večer a jitro. A díky tomu, co Bůh právě stvořil, lze nějak označovat plynutí času, jak by ho chápal člověk, tímto totiž Bůh ukončil první den svého tvoření.¹³¹

„[...] ⁶I řekl Bůh: „Bud' klenba uprostřed vod a odděluj vody od vod!“ ⁷Učinil klenbu a oddělil vody pod klenbou od vod nad klenbou. A stalo se tak. ⁸Bůh nazval oblohu nebem. Byl večer a bylo jitro, den druhý. [...]“¹³²

Během druhého dne došlo k rozdělení jakéhosi prvotního pramoře. Toto dělení může být vykládáno jako nastolování řádu v předchozí neuspořádanosti, jako že rozděluje prvotní vody chaosu na spodní a vrchní a v tomto vytvořeném prostoru pak vytváří místo pro život.¹³³

„[...] ⁹I řekl Bůh: „Nahromad' se vody na jedno místo a ukáž se souš!“ A stalo se tak. ¹⁰Souš nazval Bůh zemí a nahromaděné vody nazval moři. Viděl, že je to dobré. [...]“¹³⁴

Třetí den začne odkrytím doposud pod vodou skryté země. Motiv jakéhosi vynesení nebo vynoření země je opět velmi rozšířený u mnoha kultur. Na této teď přístupné zemi začne Bůh tvořit různou zeleň: byliny množící se semeny a ovocné stromy, jejichž ovoce také bude mít semena. Objevují se tedy první známky života.¹³⁵

---

128 HELLER, *Hlubinné vrty*, s. 247-248.

129 Gn 1,1-2

130 HELLER, *Hlubinné vrty*, s. 245.

TYDLITÁTOVÁ, *Kosmologie Hebrejské bible a starověké židovské tradice*, s. 60.

Gn 1,1-2

131 Gn 1,3-5

132 Gn 1,6-8

133 HELLER, *Hlubinné vrty*, s. 246.

134 Gn 1,9-10

135 HELLER, *Hlubinné vrty*, s. 247.

Gn 1,9-13

„[...] ¹⁴I řekl Bůh: „*Bud'te světla na nebeské klenbě, aby oddělovaly den od noci! Budou znamení časů, dnů a let.* ¹⁵*Ta světla at' jsou na nebeské klenbě, aby svítila nad zemí. [...]*“¹³⁶

Čtvrtého dne dojde ke stvoření nebeských těles, které mají jednak sloužit k určování času na zemi a současně, aby jejich vláda nad dnem a nocí oddělovala světlo od tmy. Dvěma hlavními světly jsou Slunce, které svítí ve dne, a menší světlo Měsíc, který svítí v noci spolu s hvězdami. Nebeská tělesa jsou v řadě náboženství současně nějakými bohy, v *Bibli* jsou ale stvořenými objekty sloužící k určování času na zemi.¹³⁷

V pátý a šestý den dochází ke vzniku různých druhů zvířat. Nejdříve vodní živočichové a ptactvo, další den jsou vytvořeny ze země další druhy živočichů, různý dobytek, plazi a zvěř. Šestý den po stvoření zemských živočichů se Bůh rozhodne stvořit ještě člověka.¹³⁸

„[...] ²⁶I řekl Bůh: „*Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. At' lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.*“ ²⁷*Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu stvořil je.* ²⁸*A Bůh jim požehnal a řekl jim: „Ploďte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe.“ [...]*“

Stvoření člověka, prvního lidského páru, je vyvrcholením stvoření. V této verzi není nic o tom, jak přesně byl člověk stvořen, jen že byl stvořen v obrazu Božím, nejedná se ale o fyzickou podobnost, ale podobnost vnitřních vlastností. Člověk má vlastně za úkol zobrazovat Boha ve svém chování a ve svých vztazích, tedy i ve vztahu ke stvoření. Člověk je požehnan a je mu dán svět k zalidnění, podmanění a panování. Tato část je často mylně vykládána jako volnost člověka dělat si se zemí, co chce. *Bible* vzniká v období rozšířeného polyteismu, kde je každý aspekt světa reprezentací nějakého boha, *Bible* je produktem dlouhého zápasu s odlišnými mytologiemi. Lze doložit, že původní výraz „panovat“, zde byl ve významu čelit nároku na božské uctívání země. Jde o úkol demytizovat okolní svět, který nemá být zaměňován za Boha. Výklad, že si ale člověk může dělat se zemí, co chce, se zakládá na odmítnutí Božího nároku, Božího úkolu pro člověka a vytrhnutí z literárního, náboženského a kulturně historického kontextu.¹³⁹

Sedmého dne je stvoření dokončeno, Bůh už dál nic netvoří, jen na konec požehná sedmý den.¹⁴⁰

---

136 Gn 1,14-15

137 HELLER, *Hlubinné vrty*, s. 248.

Gn 1,14-19

138 Gn 1,20-26

139 HELLER, *Hlubinné vrty*, s. 240-242; 249.

140 Gn 2,1-3

4.2.2 Druhá zpráva o stvoření

Druhá zpráva v pořadí je staršího jahvistického původu a zřetelně se liší od elohistické verze. I zde se nachází různé starobylé motivy. Označení Boha jako Jahve je do češtiny většinou překládáno jako Hospodin Bůh. Jsou zde obsaženy jisté antropomorfismy: nejistota, opakované pokusy a velký zájem o člověka.¹⁴¹

„⁴Toto je rodopis nebe a země, jak byly stvořeny. V den, kdy Hospodin Bůh učinil zemi a nebe, ⁵nebylo na zemi ještě žádné polní křovisko ani nevzcházela žádná polní bylina, neboť Hospodin Bůh nezavlažoval zemi deštěm, a nebylo člověka, který by zemi obdělával. ⁶Jen záplava vystupovala ze země a napájela celý zemský povrch. [...]“¹⁴²

Jsou zde jisté podobnosti s první zprávou, země je na počátku pustá, bez života a je skrytá pod vodou. Pustost země je i přes dostatek vody způsobena skutečností, že Bůh ještě nestvořil žádné rostliny, neseslal na zemi déšť a ani zde není nikdo, kdo by zemi obdělával. To se ale brzy mění.

„[...] ⁷I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a vdechl mu chřípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem. ⁸A Hospodin Bůh vysadil zahradu v Edenu na východě a postavil tam člověka, kterého vytvořil. ⁹Hospodin Bůh dal vyrůst ze země všemu stromovi žádoucímu na pohled, s plody dobrými k jídlu, uprostřed zahrady pak stromu života a stromu poznání dobrého a zlého.“¹⁴³

Bůh zformuje tělo člověka z prachu země, z čehož dopředu vyplývá jeho smrtelnost. Motiv stvoření člověka ze země je opět velmi široce rozšířen. Bůh oživí tělo vdechnutím života a duše do těla. Duše tělo opustí při jeho smrti. Člověk je zde stvořen na počátku a po něm následují ostatní stvoření, která jsou jakoby tvořena pro něj. Bůh tvoří zahradu, plnou vegetace a života, obklopenou pustinou, pouští. Motiv zahrady je pravděpodobně inspirovaný podobnými příběhy, např. sumerskou představou ostrova blažených Tilmun se stromem života, či egyptskou verzí zahrady plodnosti a růstu, která je vyhrazena bohům.¹⁴⁴

Bůh umísťuje člověka do zahrady a dává mu za úkol ji střežit, nevíme před čím, a obdělávat. Úkol obdělávání zahrady naznačuje, že bez soustavné péče by nezůstala v chodu, že ráj není automatický a je potřeba něm soustavně pracovat. Jediné, co člověku zakazuje, je požití plodu ze stromu poznání, pod hrozbou smrti. Následně tvoří Bůh různá zvířata, ve snaze stvořit jemu rovnou pomoc a společnost, a nechává člověka je pojmenovat. Člověk nenachází sobě rovné mezi zvířaty.¹⁴⁵

---

141 TYDLITÁTOVÁ, *Kosmologie Hebrejské bible a starověké židovské tradice*, s. 70.

142 Gn 2,4-6

143 Gn 2,7-9

144 HELLER, *Hlubinné vrty*, s. 10; 250-251.

145 HELLER, *Hlubinné vrty*, s. 254-255.

Gn 2,15-20

„[...] Vzal jedno z jeho žeber a uzavřel to místo masem. ²²A Hospodin Bůh utvořil z žebra, [...], ženu a přivedl ji k němu. ²³Člověk zvolal: „Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla! Ať muženu¹⁴⁶ se nazývá, vždyť z muže vzata jest.““¹⁴⁷

Po nezdaru se zvířaty uspí Bůh člověka a stvoří z jeho žebra jemu rovnou bytost. I tento motiv původně pochází ze starého Sumeru, kde je stvoření z žebra původem bohyně Nin-ti – „Paní žebra“ či „Paní, jež dává žít“. Eva, hebrejsky Chava, je překládána jako „Matka živých“. Stvoření a význam jmen žen je v obou verzích očividně velmi blízký. Člověk okamžitě poznává ženu jako jemu rovnou a současně je zde ukázána sounáležitost muže a ženy, protože jsou původně z jednoho těla.¹⁴⁸

Samotné jména prvního páru se dozvídáme až v dalším oddílu, kde je žena označena jako Eva (Chava), a muž jako Adam, ve významu člověk.¹⁴⁹ Bůh stvoří svět a ten je dobrý, zlo se nepodílí na stvoření. Zlo se objevuje až po dokončení stvoření. Člověk poruší Boží zákaz, dopustí se prvního hříchu a sní plod ze stromu poznání dobrého a zlého. Zlo, hřích ve světě, je od tohoto okamžiku svázáno se schopností svobodné volby člověka.¹⁵⁰

---

146 Jde o pokus česky vystihnou hebrejský názvuk mezi muž (‘iš) a ženou (‘iššá), který naznačuje jejich sounáležitost.

147 Gn 2,21-23

148 HELLER, *Hlubinné vrty*, s. 252; 255.

149 Gn 3,20

150 HELLER, *Hlubinné vrty*, s. 252-253; 257.

Gn 3

4.2.3 Shrnutí

Příběhy a náboženství izraelského národa se formovaly v průběhu 2. tisíciletí př. n. l. Vycházejí z příběhů původních hebrejských nomádských kmenů, které se v průběhu staletí pohybovaly po území Blízkého východu. Přibližně v 12. století př. n. l. u nich dochází k přechodu k usedlému životu zemědělců na území kannánské vrchoviny. Po celé období svého formování bojovalo izraelské náboženství s vlivem okolního polyteismu. Po usazení se na vrchovině došlo k rozdělení na Izraelské a Judské království, což vedlo k rozdílnému rozvoji.

Nejstarším biblickým textem, který také obsahuje dvě zprávy o stvoření, je Pentateuch. Jeho autorství je tradičně připisováno Mojžíšovi (mezi 15.-13. st. př. n. l.), ale různá zkoumání samotného Pentateuchu a dalších historických zdrojů ukazují, že vznikl spojením čtyř různých pramenů z přibližně 7. století př. n. l. Hlavními prameny jsou jahvistický z 10.-9. století př. n. l. z jihu a elohistický z 9.-8. století př. n. l. ze severu. Jahvistický Boha označuje jako JHVH, elohistický ho označuje jako Elohim. Tato dvojakost pramenů se projevuje různými verzemi stejných událostí, včetně dvou verzí příběhu o stvoření.

První zpráva o stvoření je elohistická. Existují různé výklady způsobu Božího tvoření, dle některých se jedná o tvoření *ex nihilo*, kde Bůh tvoří slovem nebo přáním, dle jiných tvoří z chaosu, v kterém nastoluje řád. Postupuje od stvoření nebe a země, přes světlo a tmu, k oddělení moře a souše, ke stvoření vegetace, nebeských těles, různých zvířat až na závěr stvoří prvního muže a ženu ke svému obrazu a dá jim svět do péče. Každou část stvoření, až na první, prohlašuje za dobré. Celé stvoření trvá šest dní, sedmého dne vše požehnal.

Druhá zpráva o stvoření je jahvistická. Zde je nejdříve stvořeno nebe a země, následně tvoří Bůh člověka (Adama) z prachu, vytváří zahradu Eden, kam ho umísťuje s úkolem o ni pečovat. Vytváří různá zvířata ve snaze najít člověku rovnocenného partnera, po opakovaném neúspěchu vytváří z Adamova žebra ženu, Evu.

Obě verze se od sebe značně liší v pořadí a způsobu tvoření i v chování boha, i když v obou je tvoření antropocentrické. Obě verze mají řadu přejatých motivů z okolních náboženských tradic, např. motivy pramoře, prvotně pustá země, vytvoření člověka ze země, vytvoření ženy z žebra (Sumer), zahrada blahobytu (Sumer, Egypt) či mytologický strom (Sumer, Mezopotámie).

Závěr

Hlavním cílem této práce bylo představit a porovnat zaznamenané stvořitelké příběhy pocházejících z třech rozdílných tradic. Pro lepší porozumění jsem připojila i základní informace o jejich původu a záznamu, hlavním zaměřením jsou ale stvořitelké příběhy a v nich obsažené motivy, které jsou často mnohem staršího původu. Tyto příběhy a obsažené motivy lze studovat díky jejich písemným záznamům, u všech je ale jistá nějaká míra vlivu jiných tradic, ať už při jejich formování a ústním předávání, nebo později při jejich zápisech.

Různé mýty a příběhy jsou základní a neoddělitelnou součástí tradic všech starobylých národů. Vysvětlují původ světa, člověka, bohů, přírodního či společenského řádu, smrti. Jsou klíčovými prvky vysvětlujícími lidem jejich místo ve světě a proč se děje to, co se děje. V současnosti vysvětlujeme svět a jeho řád spíše vědou než příběhy předků. Mýty jsou pro nás ale oknem do dávné kultury a jejich vztahu ke světu.

Biblické příběhy se začínají formovat v 2. tisíciletí př. n. l., v Pentateuchu jsou spojeny kolem 7. století př. n. l. v Jeruzalémě. Germánská mytologie se formuje o několik staletí později v Evropě. Nejstarší záznam germánské antropogonie pochází z 1. století od římského historika Tacita, další záznamy vznikají až ve 12. a 13. století na Islandu díky vlivu křesťanské písemné tradice a obsahově jsou zcela odlišné. Slované se v Evropě objevují kolem 6. století. O záznam jejich mytologie čím dál více christianizovanou společností není ale příliš velký zájem. Většina záznamů slovanské kosmogonie pochází z 19. století, kdy došlo k velkému sběru dochovaných mýtů z lidové tradice slovanských národů. Protože Germáni a Slované neměli písemnou tradici ani centrálně organizovaný systém své víry, jako tomu bylo u judaismu, docházelo u nich k vývoji různých lokálních verzí. Všechny tři tradice vycházejí ze starších motivů a i později jsou nadále ovlivňovány jinými tradicemi.

Často užitým prvkem slovanské kosmogonie je dualistické stvoření, nějaká forma spolupráce principů dobra a zla na stvoření. Tato přítomnost zla již při stvoření, pak vysvětluje různé chyby a nedokonalosti ve světě či utrpení, nemoci a smrtelnost člověka. Ve verzích, které nemají dualistický antagonismus, dochází ke spolupráci dvou či tří bytostí, většinou ptáků, nebo je přítomen jen tvořící bůh. Přítomnost principu zla můžeme snad nalézt i v eddických verzích kosmogonie, kde stvoření světa předchází první vražda. Bohové Ódin, Vili a Vé zabijí praobra Ymiho, přičemž krvavá potopa z jeho těla zabije téměř všechny obry, a z částí jeho těla pak vytváří různé části světa. Stvoření v *Bibli* neobsahuje princip zla, naopak v první zprávě o stvoření je stvoření opakovaně označováno jako dobré. Zlo se objevuje až později při prvním hříchu a dále je pak otázkou volby.

Významným předmětem je také antropogonie. V *Bibli* je člověk stvořen v obrazu Božím, v první zprávě není ale řečeno, z čeho je stvořen, zato tvoří muže a ženu současně. V druhé zprávě stvoří Bůh nejdříve člověka Adama z prachu země a později vytvoří z Adamova žebra ženu Evu. Stvoření člověka ze země je motiv rozšířený i u Slovanů, jejich verze jsou ale neurčitější, není zde ani první lidský pár, ani žádné jméno prvního člověka. Existují také verze, kde je člověk stvořen z něčeho jiného než ze země, např. z odhozeného věchýtku, nebo ze spadlé kapky potu z čela boha. U Germánů není člověk tvořen ze země vůbec, v nejstarší verzi pocházejí lidé ze tří synů boha Mannuse. V eddických verzích se také objevuje první lidský pár, Ask a Embla, stvořených Ódinem a dvěma dalšími bohy ze dvou kusů dřeva, dle kterých jsou pojmenováni. Co některé verze ze všech tří tradic sdílejí je, že bůh vdechne člověku život.

Každá ze zmíněných tradic má jiný způsob tvoření. Biblické stvoření je většinou vykládáno jako *ex nihilo*, stvoření slovem nebo přáním Boha. V eddických verzích jde o stvoření z prvotního chaosu. Slovanská kosmogonie je téměř vždy stvořením pomocí *kosmogonického skoku do vody*, kde se nějaká bytost ponoří pro písek na dno prvotního moře a z toho je následně tvořeno.

Slovanské a biblické verze sdílejí i jiné obsažené motivy, např. pramoře, pod kterým je skryta země, prvotně pustá země, nějaký mytický strom či prvotní bytost vznášející se nad pramořem. Vzhledem k velmi pozdním záznamům slovanských mýtů, není jisté, jak přesně vypadala nějaká prvotní verze a co všechno bylo později přejato z jiných tradic. Řada těchto starobylých motivů je světově rozšířena. Motiv theogonie se objevuje jen u Germánů.

Při zpracování této práce se ukázalo, že téma kosmogonie a antropogonie je velmi široké téma, tím spíše čím více verzí existuje. Současně bylo také ukázáno, že přestože se starobylé mýty a motivy nejlépe uchovávají a studují jsou-li zapsané, je možné uchovat jejich původní jádro i přes snahy okolí v rámci ústní tradice. Starobylé náboženské tradice vychází z velmi starých motivů svého okolí a předků, u každé tradice lze i přes rozdílné pojetí najít něco společného s ostatními tradicemi.

Seznam použité literatury a pramenů

ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení I*. Přeložila DEJMALOVÁ, Kateřina. Praha: OIKOYMENH, 2008. ISBN 978-80-7298-288-2.

ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení III: od Muhammada po dobu křesťanských reforem*. Přeložil NAŠINEC Jiří, LYČKA Milan, KARFÍK Filip. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-53-4.

ELIADE, Mircea. *Mýtus a skutečnost*. Praha: Oikúmené, 2011. ISBN 978-80-7298-462-6.

ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu: Archetypy a opakování*. Praha: Oikúmené, 1993. ISBN 80-85241-51-X.

ELIADE, Mircea. *Od Zalmoxida k Čingischánovi: srovnávací studie o náboženstvích a folkloru Dácie a východní Evropy*. Přeložil KALFIŘT, Oldřich. Praha: Argo, 1997. ISBN 80-7203-132-5.

ERBEN, Karel Jaromír. *Slovanské bájesloví*. Editoři BECHYŇOVÁ, Věnceslava. ČERNÝ, Marcel. KALETA, Petr. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2009. ISBN 978-80-86420-37-0.

ERBEN, Karel Jaromír. *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011.

FINKELSTEIN, Israel a SILBERMAN, Neil Asher. *Objevování Bible: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. Přeložila ČAPKOVÁ, Marie. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-869-3.

GIEYSZTOR, Aleksander. *Mytologie Slovanů*. Přeložila KOMÁRKOVÁ, Hana. Praha: Argo, 2020. ISBN 978-80-257-3218-2.

HAVRÁNEK, Bohuslav. *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1966.

HELLER, Jan. *Hlubinné vrty: rozbory biblických statí a pojmů*. Editor SUCHÁ, Ema. Praha: Kalich, 2008. ISBN 978-80-7017-083-0.

HORYNA, Břetislav. „Monoteismus.“ In. PAVLINCOVÁ, Helena a HORYNA, Břetislav. *Judaismus, křesťanství, islám*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003. ISBN 80-7182-165-9.

KADEČKOVÁ, Helena. *Edda*. Přeložil HEGER, Ladislav. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-533-9.

KADEČKOVÁ, Helena. „Poznámky.“ In: KADEČKOVÁ, Helena. (ed) *Edda*. Přeložil HEGER, Ladislav. Praha: Argo, 2004. 445-472. ISBN 80-7203-533-9.

KADEČKOVÁ, Helena. „Předmluva.“ In: KADEČKOVÁ, Helena. (ed) *Edda*. Přeložil HEGER, Ladislav. Praha: Argo, 2004. 5-22. ISBN 80-7203-533-9.

KADEČKOVÁ, Helena. „Snorri Sturluson, jeho doba a dílo.“ In: STURLUSON, Snorri. *Edda a Sága o Ynglingzích*. Přeložila KADEČKOVÁ, Helena. Praha: Argo, 2003. 7-28. ISBN 80-7203-458-8.

KALWEIT, Holger. *Germánská kniha mrtvých: výklad severského eposu Edda a esoterní nauka o třech světech: strom světa Iggdrasil a kladivo Tóra Hromovládného: síň padlých Valhalla a nesmrtelné Valkýry*. Praha: Eminent, 2003. ISBN 80-7281-159-2.

KOZÁK, Jan. *Ódinn: mýtus, oběť a iniciace*. Praha: Herrmann & synové, 2021. ISBN 978-80-87054-67-3.

LUNT, Horace G.. „The Beginning of Written Slavic“ In: *Slavic Review*. 1964, 23 (2), 212-219. ISSN 0037-6779.

NESTOR. *Nestorův letopis ruský: Ljetopis' Nestorova*. Přeložil ERBEN, Karel Jaromír. Praha: Museum království českého, 1867.

PAPOUŠEK, Dalibor. „Cesta Izraele k monoteismu.“ In: CHALUPA, Aleš a kol. *Náboženství světa. I, Západní tradice*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 7-25. ISBN 978-80-210-7199-5.

PAVLINCOVÁ, Helena a HORYNA, Břetislav. *Judaismus, křesťanství, islám*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003. ISBN 80-7182-165-9.

PODBORSKÝ, Vladimír. *Náboženství pravěkých Evropanů*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4178-1.

PROFANTOVÁ, Naďa a PROFANT, Martin. *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-011-X.

PUHVEL, Jaan. *Srovnávací mythologie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-177-8.

REICHSTÄTER, Jan. *Předkřesťanská náboženství severních Indoevropanů: tradice Keltů, Germánů a Baltů v kritické perspektivě humanitních věd*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9579-3.

STURLUSON, Snorri. *Edda a Sága o Ynglinzích*. Přeložila KADEČKOVÁ, Helena. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7203-458-8.

ŠAFAŘÍK, Pavel Josef. *Slowanský národopis*. Praha: J. G. Calve, 1849.

TACITUS, Publius Cornelius. *Germanie*. Přeložil SCHENK, Rudolf. Praha: J. Otto, 1909.

TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Kosmologie Hebrejské bible a starověké židovské tradice*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2019. ISBN 978-80-261-0868-9.

VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-187-6.

VLČKOVÁ, Jitka. *Encyklopedie mytologie germánských a severských národů*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-91-5.

Resumé

This thesis deals with the analysis and comparison of creation myths and stories of three different traditions – Germanic, Slavic and biblical. For the context brief chapter about the meaning of the word myth. Then there are three large sections, each dedicated to the creation myths of one tradition. They each begin with a short introduction of the origin of the culture and its myths. Main focus of this thesis is a presentation of preserved versions of creation myths, their origin and the ancient motifs included in them.

Two biblical creation stories have the oldest origin, thanks to their early recording in the 7th century BC there was almost no change in their plots. Germanic creation myths start to develop in the first century from where we have the oldest recording of their anthropogeny, unfortunately, Germanic people themselves adopted written tradition much later and only in the 12th and 13th centuries they do record their own myths. Even though their belief in those myths is slowly falling in favor of Christianity, their love for the poetics kept them popular until now. Slavs appear in Europe around the 6th century and very soon they met with the rising influence of Christianity, which has no interest in pagan beliefs. Even then they manage to preserve parts of their original myths through oral tradition.

Each tradition has a different prevalent way of creation, biblical stories have creation ex nihilo, Germanic people have creation from chaos and Slavs have earth diver creation, where one being dives underwater for sand to create the world from it. All those creation myths contain ancient motifs like the primordial ocean under which is hidden earth, primordial chaos, the creation of the first human from the earth, gods giving human life through breath.